

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST 2008/2009

Obor 16 - historie

HISTORIE VODNÍHO MLÝNA V HOSLOVICÍCH

aneb

Co přinesla voda a vzal čas

Autor:

Hana Gabrielová

Gymnázium, Máchova 174

386 48 Strakonice, 3. ročník

Konzultant:

Mgr. Miroslav Hruška

(Gymnázium Strakonice,

Máchova 174)

Strakonice 2009

Prohlašuji, že jsem svou práci vypracovala samostatně a použila jsem pouze podklady uvedené v příloženém seznamu pramenů a literatury.

Nemám závažný důvod proti zpřístupnění této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V..... dne.....

podpis: .....
Hana Gabrielová

Poděkování

V úvodu bych chtěla mnohokrát poděkovat všem, kteří mi umožnili tuto práci vůbec vypracovat, snažili se moji cestu k uspokojujivému výsledku všemožně ulehčit a byli mi nápomocni svou ochotou i dobrou radou; a to Muzeu středního Pootaví ve Strakonících za propůjčení některých zdrojových materiálů i umožnění terénního průzkumu, p. Janoutovi za zprostředkování, ač vzácných, postřehů místních pamětníků, zaměstnancům Národního archivu v Praze (především bývalé pracovníci paní Věře Beránkové), Státního oblastního archivu v Třeboni a Státního okresního archivu ve Strakonících (zde jmenovitě Mgr. Simoně Kotlárové) za přívětivé přijetí a vstřícnost, přednímu českému odborníku na mlynářství a sekyrnictví, panu Lud'ku Štěpánovi, za seznámení s problematikou mlynářství v Čechách, Gymnáziu Strakonice za pochopení a umožnění studia v průběhu školního roku, mému konzultantu Mgr. Miroslavu Hruškovi, v neposlední řadě pak mojí mamince, která mě celou dobu v mé činnosti neúnavně podporovala, a především mnoha generacím hoslovických mlynářů, kterým vděčím za tak jedinečný a úžasný předmět bádání.

Anotace

Práce zpracovává historii národní kulturní památky vodní mlýn v Hoslovicích. Přináší ucelený přehled jeho majitelů a především nejstarší dataci, díky které jej lze podle dosud známých skutečností označit za nejstarší dochovaný vodní mlýn v Čechách. Jejím cílem je poskytnout jednak zdroj informací zájemcům široké veřejnosti, jednak základ pro případné další studium dané problematiky.

Dvě úvodní obecné stati, K historii vodních mlýnů a Vodní mlýn v Hoslovicích čp. 36, mají spíše informativní charakter. První z nich přibližuje ve zkratce obecné dějiny vodních mlýnů, druhá nastiňuje stručnou charakteristiku zkoumaného objektu. Měly by sloužit k lepšímu pochopení ústředního textu.

Hlavní část pojednávající o samotné historii je rozdělena do devíti kapitol. ...et Zdychon molendinatorer ... se zabývá nejstarší písemnou zmínkou o mlýně z roku 1352 v listině řádu křižovníků s červenou hvězdou. Následuje úsek popisující dvě listiny z první poloviny 15. století, které zachycují hoslovického mlynáře a majetkové změny. Kapitola Ve stínu hypotéz se snaží rekonstruovat situaci v období od první písemné zmínky do roku 1569 se zaměřením na řád johanitů. Dva odstavce pod názvem A stojí tu dodnes seznamují hlavně s výsledky dendrochronologického průzkumu. Část Mlejn Rzahowský zahajuje trojici kapitol o konkrétních majitelích mlýna vycházející především ze studia pozemkových knih. Postupně rozebírá události spojené s rody Řáhů, Hradeckých a Harantů. Intermezzo Hodek nebo Řáha osvětluje problematiku onomastiky starších pramenů, zde konkrétně se zřetelem na zápis v Tereziánském katastru. Závěr studie se zabývá stavem památky po nabytí mlýna Jihočeských krajem.

Práce je založena z velké většiny na zpracování dosud neprobádaných archivních pramenů.

Součástí je poznámkový aparát a kompletní seznam použitých pramenů a literatury. Připojeny jsou také textové i obrazové přílohy.

Předmluva

Když jsem poprvé pootevřela rozpadlou branku, chránící cestu k hoslovickému mlýnu, a kráčela pozvolna kolem strouhy k budově mlýnice, zmocnil se mě zvláštní, nevyjádřitelný pocit. Začalo se přede mnou vynořovat něco, co by bylo možné nazvat přízrakem minulosti. Něco nepopsatelně krásného a tajemného, dýchajícího ze všech stran historií, zároveň však něco, co spíše nebylo, než bylo, co se doslova ztrácelo před očima v propadlišti dějin. Starodávná stavba, dvorek zarostlý vysokou trávou, polorozpadlá došková střecha, vše drželo jen díky vlastní nepochybně obdivuhodně pevné vůli, překonávající zřetelně již i neúprosné přírodní zákony. Ten výjev se hodil do strašidelné pohádky stejně dobře jako do snu, ve kterém se člověk vrátil o půl tisíciletí proti proudu času. Doufat, že se mlýn ještě někdy probudí k životu a že za pár měsíců nezmizí úplně, aby se zjevoval jen v myšlenkách několika šťastlivců, kteří kdy spatřili ten zapomenutý kout světa, bylo stejné jako věřit na zázraky.

Přesto se to stalo.

Památka, jejíž ztráta by byla nenahraditelná, je zachráněna. Všechna stavení stojí, střechy drží, mlýnské kolo se točí, z pece se line vůně čerstvě pečeného chleba. Ve mlýně se opět žije.

S napětím veškerých sil se podařilo vykonat nemožné za pouhé čtyři roky. A historie je vděčná, vrací nám dobrý skutek plnými doušky.

Mohlo by se tedy říci, že je dílo dokonáno. Že vše došlo k dobrému konci. Zazvonil zvonec a pohádky je konec a jestli mlýn nespádl, tak tam poklidně stojí dodnes. Nastává realita všedních dní.

My učinili, co nám síly dovolily, dost možná ještě víc.

Ale opravdu jsme se minulosti dostatečně odvděčili za tak vzácný dar? Opravdu nezůstáváme nic dlužni generacím, bez nichž by nikdy nevznikl? Nezapomněli jsme přece jen na něco?

Jsem přesvědčená, že ano.

Přijali jsme starodávné poselství se samozřejmostí dnešku vlastní. Uspokojila nás pospravená obálka s pěknou známkou a krasopisně nadepsanou adresou, dopis však zůstal zalepen.

Nepokusili jsme se odhrnout oponu historického jeviště, do zákulisí nikdo nenahlédl.

Tajemství dávných věků, nejcennější dědictví, jsme ponechali neodhalené.

Tato práce by se měla stát alespoň prvním krůčkem k nápravě této nezasloužené krivdy.

OBSAH

Úvod	7
K historii vodních mlýnů	11
Vodní mlýn v Hoslovicích čp. 36	13
Historie	15
...et Zdychon molendinatorer...	15
Pod trestem ležení ve Strakonících	16
Ve stínu hypotéz	16
A stojí zde dodnes	18
Mlejn Rzahowský	18
Hodek nebo Řáha?	20
V držení rodu Hradeckých	20
Sága rodu Harantů	22
V rukou zachránců	25
Závěr	27
Poznámkový aparát	29
Seznam použitých pramenů a literatury	33
Seznam příloh	36
Přílohy	37

Úvod

Historie je velkým zrcadlem současnosti. Abychom se do něj mohli podívat, jak vlastně vypadá svět, v němž žijeme, abychom mohli pochopit alespoň část toho, co nás obklopuje, a v neposlední řadě abychom poznali, odkud jsme vyšli my sami, musíme toto zrcadlo, zamlžené časem a rozbité zapomněním, nejprve sestavit. K tomu nám ale nepostačí posbírat jen velké kusy vzácného skla – události, které pohnuly světem, osobnosti, jejichž osudy jsou vepsány do slavných kronik, památky, k nimž dnes vzhlíží tisíce turistů. Pokud se chceme dobrat uspokojivého výsledku a seskládat tyto zbytky k sobě, musíme se pohroužit v směsici různorodých střepů a střípků, zdánlivě titěrných a bezvýznamných, a postupně kousek za kouskem sestavovat obrovskou mozaiku lidských dějin. Tu skleněnou drť představují záležitosti malé a ještě menší, skutečnosti zapadlé kamsi do hlubin dějin, fakta i mýty, které se nevešly do hodin dějepisu a které se dost možná již ve své době zdály být zcela nepodstatnými. Ukrývají se rozsypané v přítomní všedních dní, v zapadlých vesničkách, postranních uličkách, na starých půdách, v staletí neotevřených zásuvkách, nejobyčejnější z nejobyčejnějších, a přitom nenahraditelné. Čekají na svoji příležitost a je na nás je zvednout, oprášit a vyplnit jimi místa mezi „tím velkým“, místa dosud zející prázdnotou. Někdy o ně zakopneme, někdy je třeba je hledat. Můžeme si ale být jisti, že ta námaha stojí za to. Pohled do pestrého kaleidoskopu dějin budiž nám náležitou odměnou.

Jsou tomu již tři roky, kdy jsem také já našla svůj střípek. Neležel mi sice u nohou, každopádně však námaha spojená s jeho objevením byla mnohonásobně menší než úsilí vyvinuté k jeho oprášení. Až během vlastní práce jsem postupně zjišťovala, jak vzácný kousek se mi dostal do rukou.

Vše začalo v květnu roku 2006, kdy jsem hledala zajímavý námět pro zpracování několikastránkové práce (určené pro celostátní kolo dějepisné olympiády) na téma „Technická památka našeho regionu“. Tehdy jsem po krátkých peripetiích narazila ve zpravodaji našeho města na článek „Nejstarší a jedinečný dochovaný vodní mlýn v Čechách najdete nedaleko od Strakonice“. Tehdy ještě ředitelka místního muzea, PhDr. Ivana Říhová, v něm přinesla stručnou zprávu o jedinečné technické památce, kterou zakoupil Jihočeský kraj na jaře předešlého roku. Na jeho základě se mi vybavila reportáž vysílaná nedlouho před tím regionální televizí. Mlýn mě zaujal, a tak jsem po prvních dvou vlašťovkách začala pátrat po dalších informacích. Dosud jsem netušila, že to nebude tak snadné, jak se zdálo. Nejenže se areál nacházel díky původním majitelům sice dochovaný v podobě z konce 19. století, zato v žalostném stavu, takže správou pověřené muzeum mělo na starosti zcela jiné záležitosti než studium historie, ale navíc přičiněním naprosté izolace

posledních dvou generací mlynářů zůstal mlýn a život na něm zapovězen zvědavým památkářům i historikům a ve většině případů i úřadům, vedoucím alespoň základní evidenci. Co se týče literatury, musela jsem se k svému překvapení omezit na objevení dvou fotografií hoslovického mlýna v brožurce „Mlynářství na Strakonicku“ z r. 1983, vydané při příležitosti stejnojmenné výstavy v Muzeu středního Pootaví a několika málo zmínek v turistických průvodcích, poukazujících alespoň na existenci tohoto objektu. O něco sdílnější byla periodika, která v návaznosti na uveřejnění článku PhDr. Říhové otiskla několik zpráv o chystané rekonstrukci. Všechny však vycházely ze zmiňovaného textu ze strakonického zpravodaje. Pouze jeden přinášel zatím nikde jinde nepublikované poznatky o životě posledních vlastníků, založené na rozhovoru s fotografem Jaroslavem Guthem. Nicméně o starší historii neříká článek „Nevzít kůrku chleba“ taktéž nic. Několik kusých informací mi poskytl internet. Vedle záznamu v seznamu nemovitých kulturních památek NPÚ a opakovaně také v Seznamu nejohroženějších a nevyužívaných nemovitých památek v České republice (2001, 2005) a výsledků dendrochronologického průzkumu, z kterého vyplývala v té době nejstarší datace mlýna (1568/1569), pro mne byla významná především zmínka o přednášce PhDr. Miroslava Špeciána (tehdy vedoucího pracovníka oddělení památkové péče na Městském úřadě ve Strakonících, dnes zastupujícího ředitele MSP) a pana Jiřího Urbánka (stavebního dozoru při hoslovickém mlýně) „Nejstarší dochovaný vodní mlýn v Hoslovicích – počátky záchrany“. Pan Urbánek, kterého se mi poté podařilo kontaktovat, byl tak laskav, že mi i přes právě probíhající stavební záchranné práce umožnil se do Hoslovic podívat. Setkala jsem se tak poprvé v tváři tvář objektu, jenž mě postupně začal uchvacovat. Zároveň se mi, jako málo komu, naskytla příležitost vidět mlýn v jeho původním, nebojím se říci zuboženém, stavu a uvědomuji si tím více, kolik záslužné práce bylo během následujících tří let vykonáno. Během návštěvy objektu jsem provedla první fotodokumentaci a udělala si o mlýně obrázek z architektonického hlediska. Po návratu jsem navštívila také Mgr. M. Špeciána, který mi následně poskytl technickou dokumentaci a kopii kupní smlouvy z r. 1829. Další výzkum byl však již zcela na mně. Otevíralo se přede mnou volné pole působnosti. Prvním skutečným krokem se stala návštěva Soka ve Strakonících. Ačkoliv mi kladlo především zpočátku studium v archivu nejednu překážku, postupně jsem se je naučila alespoň částečně zdolávat a v další fázi právě archivní prameny vytvořily základnu mého příštího bádání. Poněvadž práci, kterou jsem měla odevzdat omezoval za prvé poměrně krátký časový termín, za druhé pak značně omezený rozsah, zachytila pouze nepatrný zlomek zjištěných skutečností.

Zhruba po roční přestávce jsem se rozhodla k problematice historie hoslovického mlýna vrátit. Bohatší o nové zkušenosti a nezatížena časovým tlakem jsem po předchozím

nastudování literatury týkající se obecně dějin vodních mlýnů a jejich výzkumu v Čechách (v této spojitosti musím zmínit v první řadě knihu Lud'ka Štěpána Dílo a život mlynářů a sekyrníků v Čechách) poprvé zavítala do Národního archivu v Praze, který jsem později navštívila ještě mnohokrát. Využitelnými se zde pro mne staly především fondy řádu křižovníků a maltézských rytířů. Třetím archivem, z něhož jsem čerpala prameny, se stal SOA v Třeboni, kde je uchován fond velkostatku Strakonice, pod jehož správu mlýn spadal. Využití našly i digitalizované archiválie projektů Monasterium a Digitální archiv SOA Třeboň. Navázala jsem také spolupráci s MSP ve Strakonici, které mi poskytlo všechny materiály a podklady, jež mělo k dispozici, a umožnilo mi účastnit se na podzim 2008 odborného semináře zaměřeného na tematiku vodních mlýnů v České republice. Dvakrát jsem se také setkala s výše zmiňovaným odborníkem, panem Štěpánem. Mé kroky zaměřily např. i do fondů etnologického oddělení Národního muzea v Praze, kde jsou uloženy dotazníky národopisné společnosti, tato návštěva však bohužel dopadla bezvýsledně.

Vzhledem ke skutečnosti, že téma mé práce nebylo doposud vůbec zpracováno a že dokonce ani nebyl zahájen jakýkoliv výzkum, představovaly pro mě zdroj informací (pokud nepočítám prostudovanou literaturu zabývající se mlýny obecně, dějinami řádů a velkostatků a historií poddanského lidu) téměř výhradně kriticky nezpracované archivní prameny. Používala jsem tedy metody interpretační, komparační a dedukční. Nutné bylo uskutečnit syntézu pramenů. Někdy jsem se musela uchýlit k vytvoření hypotéz, založených na známých skutečnostech a vytvořených s ohledem na vnější okolnosti a běžný vývoj. V takovém případě vždy uvádím, že se jedná pouze o domněnku, která může během dalšího výzkumu s objevem dalších faktů ztratit svůj smysl.

Cestu k cíli mi občas znepríjemňovaly komplikace nejrůznějšího druhu. Asi nejzávažnějším problémem byl nedostatek pramenů, zejména pro období 20. století, způsobený izolovaným životem posledních majitelů. Velká část existujících materiálů je pak vzhledem ke své aktuálnosti stále nepřístupná. To mi znemožnilo použít klasický retrospektivní postup studia. Další překážku představoval obzvláště zpočátku rukopis našich předků, který značně stěžoval transliteraci daných textů, částečně také starší formy německého jazyka, v němž jsou některé z dokumentů psány. Občas se negativním faktorem, tak jako v případě Národního zemědělského muzea, stala i samotná instituce, v níž se hledané prameny nacházejí; vcelku je ale mojí milou povinností podotknout, že jsem se většinou setkávala s vstřícností a ochotou. Posledním velkým nepřítelem, který mě doprovázel po celou dobu práce, byl čas. Přiznávám zcela otevřeně, že právě z tohoto důvodu neprobíhalo bádání nepřetržitě, ale spíše nárazově a příležitostně, a že si práce rozhodně nedělá nárok nazývat se

vyčerpávající a úplnou. Jejím prvotním úkolem bylo zmapování historie hoslovického mlýna a příprava podkladů pro další výzkum i připravovanou publikaci MSP ve Strakonících.

Vzhledem k tomu, že toto téma je stále poněkud ožehavé a dle mého názoru je proto s objektivním hodnocením celé situace nutné vyčkat, nevěnovala jsem v této práci přílišnou pozornost událostem 2. pol. 20. stol. a odkazuji se v této sféře na články publikované v různých časopisech a novinách. Zároveň ale upozorňuji na často velmi subjektivní pohledy autorů, případně osob poskytujících otištěné rozhovory.

Pramenná základna dle mého názoru zdaleka ještě není vyčerpána, nadějně se mi jeví např. probádání živnostenských fondů z období od druhé pol. 19. stol. nebo hlubší genealogická sonda posledních dvou mlynářských rodů, které měly mlýn v držení: Hradeckých a Harantů. Za užitečný bych považovala i zatím neuskutečněný stavebně-historický, popřípadě nedestruktivní archeologický průzkum.

Stěžejní část práce tvoří 9 kapitol, popisujících jednotlivé etapy historického vývoje mlýna. Součástí je poznámkový aparát, textové a obrazové přílohy i seznam použitých pramenů a literatury. Studii doplňuje stručná historie vodních mlýnů a základní charakteristika mlýna v Hoslovicích, nezbytná pro vytvoření představy o zkoumaném objektu.

K historii vodních mlýnů

Již v neolitu začali lidé pro svou obživu Zemi obdělávat. Do té doby se spokojili s tím, co jim sama nabízela. Nyní se vydali do polí, aby se pokusili získat víc. Stali se z nich zemědělci. Zasévali a sklízeli. Velmi brzy však zjistili, že to nestačí. Zrno z vypěstovaného obilí bylo třeba dále zpracovat. A tak již v 7. tisíciletí před našim letopočtem spatřily v Malé Asii světlo světa první, primitivní formy znotěrek, zatím v podobě dvou k tomu uzpůsobených kamenů. V době bronzové se tato činnost stala údělem otroků. Na našem území se podobné nástroje objevují asi o dvě tři tisíciletí později a jejich používání se zřejmě udrželo až do příchodu Keltů.

Na Blízkém východě a v oblasti řecké kultury šel zatím vývoj dál. K hornímu, pohyblivému kamenu přibyla nálevkovitá prohlubeň, kterou se zrno dostávalo mezi kameny, a dřevěná rukojeť k snazšímu ovládní. Do Čech tyto předchůdce mlýnků přinesli Keltové přibližně ve 4. století př. n. l.

Další stupeň představují ruční rotační mlýnky zvané žernovy. Poprvé se objevují kameny kruhového tvaru, tak jak je známe dnes. Ve střední Evropě je zavedení jejich používání opět spojeno s keltským osídlením počátkem 2. století př. n. l. K jejich zdokonalení, které umožnilo mimo jiné regulovat vzdálenost mezi kameny, došlo v průběhu slovanského období. Další vylepšení přineslo používání tzv. truhlíkových mlýnů, vsazených do dřevěné bedýnky, jakéhosi prapředka pozdějších lubů.

Člověk byl odpradáвна tvor zvědavý a vynalézavý, ale také toužící po jakémkoliv zjednodušení své práce. Netrvalo tedy dlouho a začal uvažovat o tom, jak si monotónní a namáhavou činnost mletí ulehčit. Nejdříve tedy vymyslel mlýny šlapací, využívající sílu lidských nohou. Zanedlouho mu to bylo málo a začal se poohlížet po „alternativních“ a bezbolestnějších zdrojích energie. Jako první přišla na řadu zvířata. Velké antické mlýny poháněné osly známe např. z vykopávek v italských Pompejích. Jenže ani němé tváře nepracují bez únavy, navíc znamenají nároky na krmivo. Bylo tu ale ještě něco, co lidi nestálo pražádné úsilí, co je beztoho obklopovalo a nemělo prozatím užitku – síly přírodní, voda a vítr.

Nezbytný předpoklad pro vznik vodních mlýnů, vodní kolo, využívali při čerpání vody již staří Egypťané i obyvatelé Asie zhruba před třemi tisíci lety. Další potřebný mechanismus, ozubené soukolí, je spojován se jmény učenců Archiméda (3. stol. př. n. l.) a Héróna Alexandrijského (1. stol. n. l.). Skutečný vodní mlýn se objevuje v 1. stol. př. n. l. v Malé Asii. Odtud se rozšířil nejprve na Balkán, do Španělska a Irska, a o něco později zásluhou Vikingů také do Skandinávie. Vodní kolo bylo prozatím horizontální, napojené svislou hřídelí

k běhounu (hornímu, pohyblivému mlecímu kameni). O 90° se kolo otočilo ještě během tohoto století ve starověkém Římě. Kombinace vertikálního vodního kola na vodorovné hřídeli s převodem na hřídel svislou, roztáčející rotační kámen, se stala charakteristickou pro všechny pozdější typy vodních mlýnů. Nutno ale přiznat, že během starověku se namísto těchto obilních mlýnů stále používala především práce (tehdy zcela snadno dostupných) otroků.

Již ve 4. stol. jsou vodní mlýny zmiňovány také ve střední Evropě, a to nejprve na řece Mosele. Z Francie a Anglie se přes Švýcarsko a jižní Německo rozšířily v 9. stol. i ke korutanským Slovanům. Na našem území existenci vodního mlýna, jmenovitě v Žatci, dokládá ve své kronice Václav Hájek z Libočan k roku 718. Další zmínku přináší zakládací listina břevnovského kláštera z roku 993, jedná se však o falzum asi o dvě a půl století mladší. Již důvěryhodnější údaje představují zmínky o mlýnech z Kláštera Hradiště nad Oslavou (1100) a ze Sázavského kláštera (1140). Nejpozději do 13. stol. tvořily mlýny běžnou součást královských, šlechtických i klášterních statků, stávaly se také součástí nově zakládaných měst. Jednalo se vesměs o mlýny na spodní vodu, až později se začala objevovat kola na vodu vrchní, což umožňovalo využití menších toků v horských a podhorských oblastech.

Vodní mlýn v Hoslovicích čp. 36

Ves Hoslovice se nachází v půvabné krajině šumavského Podlesí asi 17 km jihozápadně od Strakonice. Poněkud níže leží malá osada, označovaná jako Podhoslovičky. A právě tady na nenápadném paloučku, posazen do okolní přírody, stojí unikátní středověký vodní mlýn.

Celý areál se skládá z komplexu tří budov (původní mlýnice s obytnou částí, chlévů s kolnou a stodoly s přístavkem), potoka ústícího do malého rybníčka s náhonem, sadů a luk. Všechny tři stavby představují ukázkou starší generace lidové architektury Podlesí a jsou jako jediné objekty v Jihočeském kraji kryty došky. Půdorysně se jedná o klasickou středověkou dispozici polouzavřeného dvora s hospodářským stavením na záhumenku.

Vlastní objekt mlýna o téměř čtvercovém půdoryse se řadí ke špýcharovému typu domů. Tvoří jej zčásti roubená obytná část, sýpka a mlýnice s mlecím zařízením. Na průčelí je, obklopeno lednicí, zabraňující přístupu slunečních paprsků a teplého i příliš chladného vzduchu, umístěno vodní kolo na svrchní vodu. Nejstarší částí budovy je dvoupatrová sýpka, vykazující ještě některé typické archaické znaky. Patří mezi ně široké kamenné stěny se střílnovitými okénky nebo trámové konstrukce, pocházející podle dendrochronologického průzkumu z konce 16. století. V přízemí se nachází tzv. lednice, sloužící kdysi k uchování potravin. Těsně k ní přiléhá chodba s černou kuchyní a ohništěm chlebové pece, která stojí ve vedlejší obytné světnici, typického centra života vesnických domů. V té neschází kachlová kamna s plotnou a troubami ani tradiční svatý koutek. Ze světnice se po schodech vchází do komory ve zvýšeném přízemí. Ústřední a nejdůležitější součástí, vlastní mlýnice, skrývá ojedinělý technický poklad – staré české mlýnské složení. Sestává ze dvou mlecích kamenů (spodku čili ležáku a horního pohyblivého běhounu) o průměru pouze 75 cm, poháněných pomocí pastorku celodřevěným palečným kolem, napojeným hřídélí na vodní kolo. Obepíná je dřevěný kónický lub s obručemi bez obrub a sloupků. Násypný koš nenese lub jako obvykle, ale štálce opřené o otáčivý sloupek a zábradlí. To umožňuje odsunutí koše stranou při manipulaci s kameny. Otřásání pohyblivého dna koše, tzv. korčáku, zajišťuje kolík rejholec. Zajímavým doplňkem je signalizace, upozorňující mlynáře na nedostatek zrna. Rozdrcené melivo, nasypané předtím ke kamenům z mlecí podlahy, odkud se vstupuje také do dvou šaland (tzv. letní - malého příbytku určeného většinou pro krajánky a zimní, vlastně jakési sekyrnické dílničky s prostorem pro uskladnění části mouky) a na malou pavláčku, pokračovalo truhlíčkem do moučného pytle v moučnici. Ten se díky tzv. hasačertu otřásal a melivo se tak třídilo na mouku a hrubší část (krupici, otruby), která pak vypadávala na žejbro,

pod kterým stojí moučná truhla. Čelo dřevěné moučnice je zdobeno různými mlynářskými symboly. K mlýnici patřila nejpozději od 18. stol. také krupní stoupa, která se sice nedochovala kompletně, ale při celkové rekonstrukci byla obnovena.

Budova mlýnice je přes dvoukřídlá vrata vedoucí na záhumenek spojena s obdélníkovými chlévy, sklenutých třemi poli pruské placky do pásů. Na ně navazuje dřevěná kolna pro vozy a zemědělské nářadí se vstupem do podstřeší, používaného jako seník. K průčelí jsou přistaveny jedinečné roubené prasečí chlívky.

V mírném svahu v zahradě, asi 40 m od vlastního mlýna, stojí stodola obdélníkového půdorysu. Její interiér se člení na mlat a dvě prostory po jeho stranách, nazývané přístodůlky. Doplňuje ji nejspíše dodatečně připojený přístavek z hraněných kulánů. Dochovalo se zde několik hospodářských strojů a řada zemědělského nářadí, mimo jiné mlátička poháněná dalším technickým skvostem – žentourem schovaným vzadu za stodolou.

V současnosti mlýn spravuje Muzeum středního Pootaví ve Strakoniciích, které jej po rekonstrukci otevřelo veřejnosti. Areál by se měl v budoucnu také stát základem skanzenu Stavby šumavského Podlesí.

Historie

Čas je jako voda. Něco přinese, něco jiného odnese. Můžeme se s ním naučit hospodařit, zcela podrobit si ho ale nedokážeme. Často kolem nás protéká, aniž bychom si to uvědomovali, a přesto jsou s ním naše životy neodmyslitelně spojeny.

A právě ve mlýnech žijících v těsném soužití s nevypočitatelným vodním živlem jako by nám byl blíže. Jako by se přeléval přes lopatky mlýnského kola a vyprávěl, co stačil pochytat cestou od pramene k vantrókům.

A tak až jednou zavítáte do kraje lesů, luk a strání, do malebného kousku ráje na Zemi, do šumavského Podlesí, a třeba zabloudíte až k brance starodávného hoslovického mlýna, vězte, že to vše, co tady vidíte, slyšíte, cítíte, to, co na vás dýchá i z toho nejzazšího koutku, ty staleté duby na břehu strouhy, klapot hasáčertu, vůně sena a právě upečeného chleba, to vše kolem vás je závan historie. A ač se stávalo, že čas někdy plynul rychleji a bezohledněji než voda v Hoslovickém potoce a několikrát se pokusil zakousnout svými nelítostnými zuby do staříckého stavení, nyní se, zřejmě okouzlen místním geniem loci a vzdáváje úctu plejádě generací, které s úspěchem odolávaly, zastavil; hoslovický mlýn teď tiše čeká na pokojné pocestné, aby jim mlčky vyprávěl o dávné historii a zručnosti našich předků. Neostýchejte se tedy, odstrčte letitou lísu a překročte pokorně práh. Přijměte pozvání na malý výlet do dob dávných i nedávných.

...et Zdychon molendinatorer...

Psal se 7. září roku tisícího třístého padesátého druhého a Karel, z boží milosti král římský a český, toho jména čtvrtý se po těžkém roce, kdy se musel kromě smrti svého vytouženého syna vypořádat mimo jiné i s odbojnými jihočeskými Rožmberky, těšil z dalšího nadějného těhotenství své manželky Anny, netuše, že se ho toho dne rozhodl jeden z poddaných jeho milované Corona et regni Bohemiae, jistý Mikuláš z Nihošovic zvaný Kosoř, požádat o schválení své úmluvy s řádem křižovníků s červenou hvězdou. Ani pro mlynáře Zdycha nebyl nejspíše tento den nijak výjimečný. Nicméně pro historii hoslovického vodního mlýna se toto datum stalo, přinejmenším prozatím, naprosto klíčovým.

Tohoto dne vyhotovená latinsky psaná listina, uložená dnes ve fondu řádu křižovníků s červenou hvězdou v Národním archivu v Praze¹⁾ obsahuje totiž vůbec první dosud objevenou zmínku o přítomnosti mlynáře a potažmo tedy i o existenci mlýna v jihočeských Hoslovicích. Mikuláš z Nihošovic řečený Kosoř²⁾ jejím prostřednictvím žádá Karla IV. o potvrzení všech bodů smlouvy, v níž od nejvyššího mistra Lva a převora Petra přijímá

až do své smrti pod ochranu jedenáct poddaných ze vsi Hoslovice³⁾, kterou od něj rád koupil, a bere za to na sebe povinnost odvádět konventu 16 kop grošů pražských ročně. Zároveň se zavazuje, že zmíněné poddané nezciží, nezastaví, ani na nich nepojistí věno své manželky Heleny. Pokud by určené dávky včas neodvedl, rád převezme všechny dotyčné do své přímé správy. Jako poslední z necelého tuctu uvedených poddaných je jmenován „Zdychon molendinatorer“ – mlynář Zdych, který je povinen každoročně odevzdávat z mlýna a dědiny 16 grošů⁴⁾, a to ve dvou lhůtách – na sv. Jiří a na sv. Havla.

Královská kancelář se jménem Karla Mikulášovi uvolila odpovědět o necelé čtyři roky později, na jaře roku 1356⁵⁾, tedy shodou okolností v době, kdy se král opět snažil přivádět k poslušnosti zpupné pány z Růže.

Toto časové určení staví hoslovický mlýn do čela pomyslné řady nejstarších dochovaných vodních mlýnů na svrchní vodu na území Čech⁶⁾ a činí již tak zcela ojedinělou památku ještě výjimečnější.

Pod trestem ležení ve Strakonících

Podruhé se hoslovický mlýn z hlubin středověku vynořuje roku 1430. Poselství minulosti tentokrát skrývá listina zařazená mezi extranea fondu řádu maltézských rytířů⁷⁾. Zemí zmítala husitská revoluce, když se ctihodná paní Anna ze Štítkova se svým synem Janem z Chrastné uchýlila ke koupi 11 kop grošů ročního platu od jedenácti obyvatel hoslovické osady. Na straně prodávajících stojí bratři z nedalekého Kraselova, Lipolt a Arlam. Vyžadují od Anny vyplacení 112,5 kop pražských grošů, avšak sami současně spolu se čtyřmi rukojmími slibují daný plat zpravit a zapsat do desk zemských⁸⁾. Pokud by tento závazek nesplnili, hrozil by jim (zajisté nepříjemný) trest ležení ve Strakonících a zástavy statků.

Mezi vyjmenovanými poddanými se opět objevuje také místní mlynář. Jmenuje se Martin a je povinen odvádět dvakrát do roka (na sv. Jiří a na sv. Havla) 42 grošů, osm slepic a šest peněz za sýr a vejce⁹⁾.

Po dvaceti sedmi letech vydává Anna, nyní již jako vdova po Bartoškovi z Chrastné další dokument, v němž postupuje panoši Mirošovi z Vochova na Dvořci¹⁰⁾ pět listin. Jednou z nich je výše zmiňovaná kupní smlouva na platy z Hoslovic. Anna si však vyhrazuje právo volně s těmito listinami disponovat ve své závěti.

Ve stínu hypotéz

O tom, jak se mlýn dostal z křižovnického držení do rukou kraselovských sourozenců a o případné spojitosti této události s řádem maltézských rytířů, v jejichž fondu se dvě poslední listiny, ač začleněné do oddělení Extranea (tzn. cizí, vnější dokumenty), nacházejí, se

Lze zatím pouze dohadovat. Ani běh věcí následujících se nejeví příliš zřetelně. Ač vláda krále Holce a následně Jiříka z Kunštátu a Poděbrad, stejně tak jako nedlouhá etapa panování jagellonské dynastie, přinesla našim zemím bezesporu mnohé ovoce a období ještě dlouho poté nostalgicky vzpomínané prosperity, nutno přiznat, že na prameny zachycující osudy prostého venkovského lidu se ukazuje bohužel tu a tam přece jen trochu skoupá. A tak co se týče vlastnictví i dalších okolností spojených s mlýnem v Hoslovicích v dlouhém období od druhé poloviny čtrnáctého do druhé poloviny šestnáctého století, nezbývá než se odebrat na pole pouhopouhých hypotéz. Přesto bude možná užitečné nastínit alespoň ve zkratce náznaky cest, které by mohly vést k věrohodné rekonstrukci vývoje situace v průběhu těchto dvou prozatím tajemství a nejasnostmi obestřených staletí.

Podle Mgr. Miroslava Svobody, zabývajícího se dějinami majetku řádu johanitů se zvláštním zřetelem na období od 12. do 16. století¹¹⁾, získala strakonická komenda maltézských rytířů (která prokazatelně vlastnila nejpozději od r. 1569 i mlýn samotný)¹²⁾ podíl ve vsi Hoslovice již roku 1403. Mělo se tak stát v rámci jednoho z posledních velkých rozšíření statků strakonických johanitů v 15. století, iniciovaného generálním převorem Jindřichem z Hradce, který tehdy od Vykěře z Jenišovic koupil nejen polovinu strakonického hradu a města, patřící do té doby pánům ze Strakonic, ale též nemalý počet okolních vsí, případně (jako v případě Hoslovic) jejich částí¹³⁾. Nicméně sám Svoboda přiznává, že k tomuto závěru dospěl jen na základě absence jasného dokladu koupě těchto vsí při jiné transakci před rokem 1569¹⁴⁾.

Skutečnost, že s platy hoslovických poddaných v první polovině a patrně minimálně ještě v padesátých letech 15. století hospodařili lidé, o jejichž řádovém členství prozatím nic nesevďčí, by sama o sobě nemusela s ohledem na zvyklosti té doby Svobodovu teorii zcela vyvracet. Majetkové poměry těchto let nezděravě zkrusluje jak často poněkud svévolné nakládání ze strany husitské šlechty, tak následný pokus císaře Zikmunda o "nápravu" křivd na katolických pánech i královském majetku. Problém však nastává, pokud vezmu v úvahu listinu Ludvíka Jagellonského z 25. ledna 1526¹⁵⁾. Král zde zhruba sedm měsíců před svou smrtí po osudné bitvě u Moháče povoluje velmistru řádu křižovníků s červenou hvězdou, Václavovi z Hradešína, a jeho konventu prodat ves Hoslovice a za obdrženou částku zakoupit příhodnější statky. (Dokument bohužel neposkytuje žádný údaj o konkrétních poddaných, takže nemohu potvrdit, zda se týká i zkoumaného mlýna.)

Znamená to tedy, že ves patřila celou dobu (snad s výjimkou husitských nepokojů) pražským křižovníkům a teprve někdy během 16. stol. ji získali strakoničtí johanité? Nebo se snad v této listině jedná pouze o tu část Hoslovic, kterou maltézští rytíři ani později nevlastnili? V tom případě by ale byla zvláštní jinde neobvyklá nedůslednost řádové či

panovnické agendy, která by se omezila pouze na strohé konstatování „wes hostlowicze“ a blíže nespecifikovala míněný podíl. Další možností je potenciální opakovaná výměna mezi křižovníky a johanity, ani ta by nebyla jevem zcela výjimečným. Nicméně celou záležitost bude zatím pro nedostatek pramenů zřejmě třeba považovat za otevřenou.

A stojí zde dodnes

Historie se začíná vyjasňovat koncem 60. let 16. stol. První informaci z této doby představuje zápis v urbáři strakonické komendy, vztahující se k roku 1569¹⁶⁾. U vsi Hoslovice, vedené pod strašickým rychtářstvím, zmiňuje kromě dávek odváděných vrchnosti i přítomnost mlýna.

Další velmi cenný doklad přináší výsledky dendrochronologického průzkumu prováděného ve mlýně při počáteční fázi rekonstrukce r. 2004¹⁷⁾. Ze vzorků odebraných ze stropu patra sýpky bylo zjištěno, že stromy použité na jeho konstrukci byly pokáceny již v rozmezí let 1568 a 1569. Jedná se o vůbec nejstarší „hmotný“ důkaz existence mlýna přesně v místě, kde stojí dodnes, a, pokud se týče sýpky, snad částečně i v dnešní podobě. Podle dosavadních průzkumů již tato datace ze stavby činí nejstarší v místě dochovaný vodní mlýn na území České republiky.

Mlejn Rzahowský

17. století nepřítančilo ve střevíčkách. Poslední záchvěvy rudolfínské slávy smetl nešťastný vpád Pasovských. Poté šlo již všechno z kopce. Několik následujících dekád se neslo ve znamení hrůzného válečného konfliktu, jehož stopa se nesmazatelně vryla do myšlení i konání následujících pokolení. Avšak hodnoceno očima regionálních historiků je nutno této éře dopřát také trochu příznivějšího světla, neboť vnesla do studia dějin nejen českého venkova jistou dávku kýženého pořádku. Došlo totiž ke znatelnému rozvoji úřední správy, jehož součástí se vedle řady dalších opatření stalo širší zavádění gruntovních čili pozemkových knih (tehdy ovšem nazývaných kněhy purkrechtní), pramenů neocenitelných a zatím také bohužel nedoceněných.

Pro poznání minulosti hoslovického mlýna poskytují ještě ve výtečném spojení s pečlivým správním aparátem nezřídka až puntičkářské vrchnosti, řádu maltézských rytířů, opravdovou studnu informací. Díky nim je možné sestavit žebříček majitelů mlýna až do současnosti, aniž by postrádal jedinou příčku. Ale pěkně popořádku.

Nejstarší zápisy z první dochované gruntovní knihy pro ves Hoslovice pocházejí z počátku dvacátých let sedmnáctého století¹⁸⁾. Mlýnu je zde věnována samostatná složka, nesoucí poprvé označení, jež se s mlýnem v nepatrných gramatických obměnách pojilo

až do počátku 20. století – mlejn rzahowiczský, tj. mlýn řáhovický, řáhovský. Vysvětlení je nasnadě; usedlost patřila v roce 1620, k němuž se váže nejstarší záznam, jistému Markovi Řáhovi¹⁹⁾. Kromě jména tehdejšího držitele kniha zachycuje i jeho povinnost vyplatit sestře Markétě a matce Zuzaně formou ročních splátek o výši 5 kop celkovou sumu 27 kop grošů. Následuje potvrzení o splnění těchto pohledávek a vyřizování majetkových sporů se sousedem Janem Votíkem.

Téhož mlynáře připomínají i dva urbáře strakonického velkostatku pocházející z poloviny 17. století. Podle prvního z nich²⁰⁾ odevzdává „Říha Mlynarz“ vrchnosti dvakrát do roka (ve stejných termínech jako jeho předchůdci ve 13. a 14. století i všichni jeho nástupci, tedy na sv. Jiří a na sv. Havla) úrok ve výši 20 grošů²¹⁾. Stejná částka se opakuje i v urbáři druhém²²⁾, kde je hospodář jmenován pro změnu jako „Martin Mlynarz“²³⁾. Zde jsou navíc připsány dávky, které platil z gruntu Votíkovského, jenž sice zřejmě patřil již zmíněnému Janu Votíkovi, na němž ale Marek hospodařil.

Mlynář Marek Řáha zemřel na konci třicetileté války, v rozmezí let 1644 (tohoto roku splácel Markétě poslední částku) a 1654, kdy vznikl další významný pramen, tzv. berní rula²⁴⁾. Ta jako osedlého na gruntu spadajícím pod panství Strakonice p. p. Rudolfa hraběte z Colloredo, generálního převora johanitů, udává již Tomáše, nejspíše Markova synovce. Mlýn, zdá se, kupodivu překonal vojenské manévry bez větší úhony; ač právě strohé statistiky berní ruly ukazují, že po vestfálském míru zůstala jedna třetina českých rustikálních usedlostí pustá, hoslovické hospodářství představovalo vedle „mlejna o 1 kole“ ještě 15 strychů pole, 2 koně, 4 voly, 4 krávy (z toho 1 jalovici), 5 ovcí a 1 svini. Tomáš Mlynář je zde označen statusem rolníka majícího „qualites osedlého“²⁵⁾. Zpočátku pravděpodobně spravoval mlýn pod dohledem své matky Evy, sestry Anny Řáhové, snad vdovy po zesnulém Markovi, což dosvědčuje opět pozemková kniha. Podle ní mu Eva oficiálně podstoupila mlýn v roce 1681. Poté však po jistou dobu musel jí i Anně platit smluvenou sumu peněz.

Ve mlýně asi neměli štěstí na mužské pokračovatele rodu. Ani po smrti Tomáše se usedlost nedědila v přímé linii. Dne 17. prosince 1699 se po něm pozůstalí sirotci spolu se svou matkou rozhodli „wssichni jednomyslnie“ přenechat usedlost „sswekru“ svému (tedy zeti a švagrovi) Martinu Hodkovi, manželu Mariany, jedné z Tomášových dcer. Samozřejmě nic nebylo zadarmo; stálo ho to 60 kop míšeňských grošů a vejruňky pro Marianu a její sestry, Kateřinu provdanou Koubovou, Mandalenu Zvoncovou a Lydmilu Nedviedovou, v té době již žijící v blízkém Hodějově. První jmenované přidal navíc „jedno miesto ode dwora“, aby si zde se svým manželem mohly postavit vlastní chalupu. Vdova po nebožtíku Tomáši, matka vyplácených sirotků, si pro sebe ponechala až do konce života k užívání mlejnc v hodnotě 50 kop grošů, s tím, že pak případně Hodkovi bez jakýchkoliv dalších doplatků. K tomu si

vymiňuje ještě určitý obnos ke své vlastní dispozici a roční příspěvek na živobytí. Jak je vidět, nevyšla ho rodina zrovna levno. Své nároky (peněžní i naturální) si činila dvakrát do roka strakonická vrchnost a jeden den v roce formou roboty také čestický farář (na to mlynáři nebyli příliš zvyklí, ale jinak to bylo vzhledem k tehdejšímu poměrům záviděníhodně málo).

Hodek nebo Řáha?

Trochu zmatku vnáší do situace kolem tohoto vlastníka tereziánský katastr²⁶⁾, vydaný r. 1748. Práce na záslužném počínu, přisuzovaném královně Marii Terezii, se ve skutečnosti započaly již za vlády jejího otce Karla VI. v roce 1713. Data, které z něj lze vyčíst se tudíž vztahují k první polovině 18. století, a ne k éře osvícené panovnice, jak by se dalo předpokládat. (Jakkoliv se její zásluhy na úspěšnosti celého podniku rozhodně nedají opomenout.)

Berní příznání katastru, tzv. fassé²⁷⁾ zmiňují v první řadě majitele usedlostí z berní ruly, opět se tedy objevuje jméno Tomáš Mlynář. Zároveň ale, stejně jako o něco později zpracovaný katastr, zaznamenává i soudobého držitele – překvapivě Martina Řáhu. Ne, nejedná se zcela nelogicky o Tomášova otce, který již dobrou řádku let, řečeno tehdejšími slovy, odpočíval v Pánu. Domnívám se, že označení patří právě Martinu Hodkovi, doloženému pro dané období v gruntovní knize. K jménu Řáha přišel nejspíš tak trochu jako slepý k houslím. Příjmení nebyla tehdy zdaleka tak pevně zakořeněna jako dnes, vlastně ještě stále neexistoval ani zákon, který by jejich užívání přikazoval. Martin se zkrátka jednou přiženil na ráhovský grunt, tak jaképak okolky, pro komisaře sbírající podklady ke katastru se stal prostě Řáhou.

Přes drobné peripetie nelze tereziánskému katastru upřít přinejmenším jeden cenný přínos. Poprvé nás informuje o zařízení mlýna. Mlýn pohánělo kolo na svrchní vodu a v mlýnici pracovala kromě mlýnského složení také jedna, dodnes částečně dochovaná a po rekonstrukci provozu schopná, krupní stoupa, oceňovaná především odborníky na mlynářskou technologii a sekyrnictví.

V držení rodu Hradeckých

Martin Hodek opět opustil svět, aniž by po něm zůstal pokračovatel, schopný se ujmout gruntu i mlynářského řemesla. Jeho syn Petr ho u brány hřbitova předběhl, a tak mu nezbylo než mlýn předat na podzim roku 1730 novému manželovi jeho ovdovělé snachy Barbory Pavlu Hradeckému. Rod, který spolu založili a jenž byl již naštěstí požehnán mužskými potomky, se zde udržel po další čtyři generace. Pavel přijal za vlastní děti z Barbořina prvního manželství s Petrem Hodkem (dcery Magdalenu, Dorotu, Evu a Marianu)

a zavázal se je „předně Pana boha učiti znáti, k dobrému vésti, o ně se starati a [je] šatiti“. Později je zaopatřil i svatební výbavou. Tchán Martin si pro sebe vyhrazuje za prvé kupní částku ve výši 100 kop míšeňských grošů, za druhé právo výminku.

Pavel na mlýně hospodařil více než tři desetiletí, až do 27. května 1761. Mezitím v Evropě vypukla sedmiletá válka a Marie Terezie se urputně snažila uhájit Slezsko. V jihočeských Hoslovicích však nastaly jiné starosti. Hospodáře, řečeno jazykem pozemkové knihy, „povolal Pán bůh prostředkem časné smrti z tohoto světa a pozůstalou vdovu, jsouce již věkem sešlou a mající na starosti malé sirotky“, uznal vrchnostenský úřad v těchto „vojanských“ časech za nezpůsobilou statek zodpovědně spravovat. Nejstarší syn, schopný zastat hospodářství, byl odveden na vojnu, a proto ve Strakonících uznali za nejvhodnější svěřit mlýn „se vším k němu od starodávna náležejícím příslušenstvím, tak jak jej předešli hospodářové v držení a užívání měli“ druhému synu, Martinu Hradeckému. Ten se přitom, jak bylo tehdy zcela běžné, zavázal složit za mlýn částku 60 kop grošů a udržovat pro svou matku výměnek, představující pro dokreslení nejen zajištění nejnnutnější stravy a bydlení, ale také díl z sklizeného žita, ječmene, hrachu, ovsu a lnu, možnost chování jednoho valacha a páru volů a dále odchování jedné krávy na své píci. Zkrátka nepřišli ani sourozenci Tomáš, Majdalena a Šimon.

V době Martinova hospodaření se poprvé hlásí ke slovu nový druh pramenů – mapy. Ta první, na níž je alespoň symbolicky vyznačen mlýn v Hoslovicích spatřila světlo světa v rámci tzv. prvního vojenského mapování⁽²⁸⁾, probíhajícího v rozmezí čtyř let od r. 1764 do r. 1768. Způsob, kterým se uskutečnilo, lze sice jen stěží označit za přesný a spolehlivý (vojáci dané území projížděli na koni a odhadovali terén jen tak „a la vue“ – od oka), přesto plány poskytují hrubý obraz soudobého vzhledu krajiny.

Martin si asi chtěl vyzkoušet život výminkáře, nebo prostě cítil, že na svou práci již nestačí, a rozhodl se roku 1789 usedlost předat svému synu Janovi. K převodu se samozřejmě vázala i jistá kupní částka a vyplacení podílu šesti sourozencům – Antonínovi, Marianě, Anně, Kateřině, Václavovi a Rozálii. Rodiče pak slíbil „dochovati k smrti při svém stole, světle a teple“ (prozaičtěji vyjádřeno jim ve stavení ponechával výměnek), případně jim odevzdat místo k vystavení chalupy. Nezapomněl ani na patřičné přiděly naturálií, ať už to bylo obilí, hrách či len, a na zaopatření několika němých tvářů. Doba pokročila, po svědomité královně nastoupil na trůn o nic méně svědomitý císař s úřednickou duší, Josef II., a tak zápis doplňují i „podpisy“ obou stran dohody a vrchnostenského zmocněnce, strašického rychtáře Jana Přibila, v podobě tří křížků.

Jan se u mlýnských kamenů ale dlouho neohřál. Po deseti letech se přizemil na Cimburkovský grunt do Račovic. Mlýn právně připadl nazpět starému panu otci Martinovi,

ten se však nehodlal k vedení hospodářství vrátit. S povolením vrchnosti tedy mlýn řáhovský (nepostrádající již po tereziánských reformách dokonce číslo popisné – 36²⁹⁾) s příslušejícími pozemky, příslušenstvím a povinnostmi dne 29. prosince 1799 přepsal na Janova mladšího bratra Václava, a to za sumu 250 zlatých. Platnost smlouvy, zahrnující výměnek, vejruňky i věno sestry Doroty, stejně jako zdůraznění závazků vůči strakonickému velkostatku, potvrzují tentokrát taktéž dva přizvaní svědci, Matěj Pavelec a Jakub Rejsek. Václava jakožto majitele gruntu uvádí také protokoly ocenění základního poddanského majetku určené k vyměření daní na panství strakonického velkostatku z r. 1807³⁰⁾.

Změnilo se století, změnilo se i poměry ve mlýně. Nový hospodář se nespokojil s obživou, kterou mu přinášel hoslovický potok, okolní polnosti a v první řadě mouky chtiví sedláci, kteří přivázeli své obilí k semletí. Usmyslel si také nejspíš stavení trochu zvelebit. Jak dokazuje dendrochronologický průzkum³¹⁾, z období jeho správy pochází mlýnské složení i krov stáje. Nicméně měl buď velké plány, nebo nemalé nároky, každopádně si na ně chodil půjčovat, kam se dalo. Možná právě to, možná něco jiného zapříčinilo jeho zjevně vyhrocený vztah k synu Janovi. Zatímco jinde hospodářům zaměstnával hlavu vzrůstající technický pokrok, první výkřiky století páry, a v Itálii umíral objevitel třetí elektřiny Alessandro Volta, v Hoslovicích se řešily nepříjemné rodinné a sousedské spory. Roku 1827 Václav nechal převést grunt s mlýnem za částku 1200 zlatých stříbra na nejstaršího syna Jana, ovšem s podmínkou, že splatí otcovy dluhy. Jakmile Jan požadovaný obnos složí, Václav se bude muset vystěhovat. Synovi zanechá všechno mlýnské nářadí a dřevo připravené na stavbu stodoly, avšak nářadí hospodářské a domácí „tak daleko co hlinou zamazáno a hřebem přibito nebude“ a veškerý dobytek si vezme s sebou. Poté již na Janovi nebude moci vyžadovat vůbec nic. Ten se na oplátku, údajně za to, že mu otec usedlost podstoupil v „levnější ceně“, zřekl jakýchkoliv nároků na dědictví, které mělo být rozděleno pouze mezi jeho bratry a sestry. Kde zůstaly zlaté časy společného stolu a tepla a pár strychů obilí!

Sága rodu Harantů

Janovi statek k srdci nepřirostl. Po dvou letech rodinné dědictví opouští. Spolu se svou manželkou Barborou uzavírá 30. května r. 1829 kupeckou smlouvu³²⁾ se sedlákem Jakubem Harantem z nedaleké Střídky. Mlýn se tak dostává do rukou muže, jehož potomci ho budou vlastnit až do počátku našeho století. Kontrakt stanovuje přesné prodejní podmínky; strany se dohodly na tržové částce 1600 zlatých stříbra, složených zčásti v hotovosti, zčásti vyrovnáním dlužných úpisů odstupujících majitelů. Kromě mlýnské usedlosti se předmětem smlouvy stalo také pro nastupujícího mistra mlynáře dozajista velmi cenné mlynářské a sekyrnické nářadí, poklad střežený jako oko v hlavě a předávaný v prostředí moučného řemesla s takřka

posvátnou úctou z pokolení na pokolení. Konkrétně se jednalo mezi jiným o sochor, špici, voškrt nebo pemrlici³³⁾. Jan Jakubovi přenechal i několik žejbrovacích pytlů³⁴⁾. Manželé si pro sebe vyhradili jistý čas na vystěhování, až do srpna téhož roku zde měli právo i na chov jedné krávy. Jakub na mlýn naopak přenesl ze Střídky výměnek svých rodičů. Noví nájemníci (spolu s Jakubem se přistěhovala i jeho žena Anna) se ve mlýně ubydleli rychle. Již v září následujícího roku se jim tu narodila dcera Františka, zřejmě druhé z jejich sedmi dětí³⁵⁾.

V hospodářství si Jakub vedl čile, jak dokazují vceňovací aparáty stabilního katastru³⁶⁾, podle nichž vlastnil vedle samotné usedlosti také nemalou část okolních polí, luk, pastvin i lesů. Zmíněný katastr také poprvé přináší podrobnější vyobrazení mlýna i bezprostředního okolí. Půdorysy vyobrazené v měřítku 1: 2880 na tzv. povinných císařských otiscích³⁷⁾ založených na měření z let 1826 – 1843 dokonce zhruba odpovídají těm, které se dochovaly do dnešních dnů. V lokalitě nazvané „Pod Hosłowicz“³⁸⁾ lze dobře rozeznat vlastní budovu mlýnice, chlévy s kolnou i stodolu na záhumenku³⁹⁾. Ani o něco mladší druhé vojenské mapování⁴⁰⁾ na hoslovický mlýn nezapomnělo, nicméně spokojilo se vzhledem k měřítku 1: 28 800 s pouhou značkou vodního kola.

Jakub žil v době neustálých změn. Revoluční události roku 1848 vedly k rušení velkostatků. Jejich pravomoci převzaly po dvou letech, roku 1850, státní úřady a soudy. Tato opatření neminula ani hoslovický mlýn. Nedlouho poté, co grunt de facto ztratil svoji vrchnost, se ho zřekl i Jakub Harant. V roce 1852 předal otěže svému synu Tomášovi a odešel do „penze“. Ten svoji správu započal definitivním odloučením od, tehdy již bývalého, strakonického panství – zaplatil vyvazovacímu fondu částku 27 zlatých a 45 krejcarů za zrušení všech povinností, kterými byl doposavad k velkostatku vázán.

O dva roky později se Tomáš oženil a na svoji novopečenou manželku Marii nechal převést polovinu celé usedlosti a přilehlých polností. Po třech letech zavítal do mlýna čáp, narodil se syn Jan⁴¹⁾, který se však, ač nejstarší, vlastníkem mlýna nikdy nestal. Tomáš se věnoval hospodářství celou svou duší a v moderním slova smyslu. Vedle mlynářského řemesla mu nebylo cizí ani rozsáhlé skupování pozemků či půjčování peněz méně majetným spoluobčanům. Pozemkové knihy díky němu nikdy dlouho nezůstávaly neotevřeny. Rozhodně ale nepatřil k těm, kteří by chtěli rozdávat zadarmo, všechny pohledávky bez výjimky a včas vymáhal, což ukazuje jeho hojná korespondence jak se samotnými sousedy, tak především s okresním soudem ve Volyni.

Významným dokladem dokreslujícím situaci ve mlýně v druhé polovině 19. století a zároveň poskytujícím jediný podrobnější technický popis objektu je protokol k normizování mlýna z roku 1884⁴²⁾ zpracovaný pro připravovanou vodní knihu. Oplývá množstvím technických detailů (od průměru vodního kola a vantroků přes hloubku koryta až k šířce

jalového odpadu, vše opatřeno nivelizačními hodnotami) a upřesňuje místní vodohospodářské podmínky. V rámci provádění nivelizace a měření vsadili úředníci do návodní zdi budovy mlýnice kontrolní skobu, nesoucí nápis T 1884 H (tzn. roku 1884 byl vlastníkem Tomáš Harant)⁴³⁾. Nedílnou součástí protokolu, začleněnou pak roku 1907 do hotové vodní knihy⁴⁴⁾ představuje plán znázorňující situaci mlýna, mlýnského jezu i náhonu⁴⁵⁾.

Roku 1889 opustila tento svět Tomášova žena Marie. Pozůstalostní listina odhaduje cenu mlýna na 2 569 zlatých 85 krejcarů. Se skomírajícím stoletím se chýlil ke konci také Tomášův dlouhý život. Druhý hoslovický mlynář z rodu Harantů umřel r. 1898. Grunt po něm kupodivu nepřevzal ani nejstarší Jan, ani nejmladší Tomáš, nýbrž jednatřicetiletý František, dle odevzdací listiny univerzální dědic. Jistý podíl, zahrnující pro zajímavost obnos 1000 zlatých, dalších 100 zlatých na svatební výlohy a „tři peřiny a tři podhlavníky se slušnými povlaky“, musel vyplatit jen sestře Kateřině a bratru Tomášovi⁴⁶⁾.

Se starým vlastníkem a staletím jako by ze mlýna odešlo i štěstí a prosperita. Na prahu nového věku začíná zvláštní a pohnutá historie tří posledních mlynářů z rodu Harantů. František žil ve mlýně se svou ženou Marií, roz. Bečvářovou, a jejich devíti dětmi. Poklidný život na mlýně narušila zuřivá světová válka. Padla monarchie, nastalo období první republiky, pro někoho výzva a nová příležitost, pro jiné ztráta dosavadních jistot a pevné půdy pod nohama. Vše zastaralé mělo zmizet. To se netýkalo jen ztuhlého politického systému, ale i všedního života občanů nového státu. Přivalila se vlna kýženého a všudypřítomného pokroku a modernizace. Do mlýna radost nepřinesla. Pro Františka, používajícího k mletí stále generacemi osvědčené české mlýnské složení, znamenala tvrdý nápor konkurence. Zoufalá situace ho v červenci 1924 dovedla až k napsání dopisu na finanční ředitelství⁴⁷⁾. Jeho prostřednictvím žádá o snížení poplatku z vodní síly, neboť u něj po válce prý nikdo mlít nechce, jelikož jeho mlýnské složení a kameny již nikomu nevyhovují a na přestavbu mlýna nemá peněz.

Čas měl ale přinést ještě daleko větší starosti. Koncem třicátých let se nad Evropu zatáhlo a bylo jisté, že bouře na sebe nedá dlouho čekat. Druhá světová válka a protektorát nepřinesla mlynářům nic dobrého. Většinu malých vodních zařízení nacisté zavřeli, na zbylých vymáhali válečné dávky. Hoslovický mlýn potkal osud těch prvně jmenovaných. František si ale se zákazem nedělal příliš těžkou hlavu a po nocích mlel rolníkům z blízkého okolí skrovné zbytky obilí. Tady někde pramenil zvláštní postoj ke světu, který v druhé polovině století přerostl do naprosto absurdních rozměrů. Na mlýně nikdy nesplnili válečné dodávky státu, nikdy ale také nepřijali potravinové lístky či šatenky. Řídili se heslem: „Od nikoho nic nechceme a nikomu nic nedáme.“

Starý a svérázný pan otec umřel roku 1944, jeho manželka krátce po skončení války. Hospodářství se na přání otce ujal nejmladší syn Karel. V mnohém se svému tatínkovi podobal. Oba trpěli snad až chorobnou nemluvností a zatvrzelostí vůči okolí. Ve mlýně žil pouze se svým starším bratrem Františkem a později ještě se sestrou Annou, vyučenou (stejně jako její matka) krejčovou. Mlýn se tehdy s 16 hektary lesa řadil k nejbohatším statkům ve vesnici, čímž samozřejmě od počátku vzbuzoval nedůvěru nastupujícího režimu. Sourozenci Harantovi se však rozhodně nechystali svého staletého rodinného dědictví jen tak vzdát. Rozhodli se po vzoru rodičů pro soběstačný, uzavřený způsob života, čímž proti sobě komunistickou moc neuvěřitelně popudili. Na výzvy ke vstupu do JZD vůbec nereagovali. Snažili se uzavřít za hradbami pasivní rezistence a dobrovolně zvolené naprosté izolace. Odmítali komunikovat s kýmkoliv, vyjma několik málo lidí, kterým důvěřovali. V roce 1952 se jejich pozemky ocitly uprostřed družstevních lánů zcela osamoceny. Není tedy divu, že stále častěji přitahovaly pozornost veškerých státních i nestátních činitelů. Zřejmě na popud některého ze závistivých sousedů se do řešení problému s „třídními nepříteli“ zapojila také STB. Po incidentu, při kterém na holínce jednoho z jejích členů skončila, kdo ví, zda opravdu omylem, či úmyslně, kopička hnoje, byli oba bratři posláni roku 1952 na 701denní „vojenské cvičení“ k pomocným tankovým praporům do Komárna. Nakonec je, přestože lékařské vyšetření žádné duševní poruchy nezjistilo, prohlásili za nesvéprávné. Většinu majetku jim stát vyvlastnil. Ani to je však nezlomilo. Dále si žili ve svém vlastním světě starobylého mlýna a jeho bezprostředního okolí. V 70. letech ztrouchnivěla hřídel mlýnského kola, Harantovi si ji ale ještě zvládli sami opravit. Jenže pak se začala naklánět průčelní zeď a mlýnské kolo se nadobro zastavilo. V r. 1982 umřel starší z bratrů, František. Karel již nezvládal sám obstarat veškeré hospodářství a dům, a tak se mu mlýn pozvolna začal rozpadat nad hlavou i pod nohama. V dubnu 1989 se mlýn stal nemovitou kulturní památkou⁴⁸⁾, v roce 2001 a 2005 se ale objevuje na Seznamu nejohroženějších a nevyužívaných nemovitých památek v České republice⁴⁹⁾. Poslední hoslovický mlynář v jeho zdech za velice pohnutých okolností vydechl naposledy dvacet dva let po smrti svého bratra, připraven na poslední cestu na posteli, oblečen v černé slavnostním obleku, s kloboukem na hlavě. Impozantní mlynářská historie hoslovického mlýna skončila. Přišla současnost.

V rukou zachránců

Dědickým řízením připadl majetek synovci obou bratrů, panu Vojtěchu Pavlovcí. Ten, po krátkém zdráhání, mlýn roku 2005 prodal Jihočeskému kraji, který jeho správou poté, co se mlýna odmítlo ujmout Národní technické i Národní zemědělské muzeum, pověřil strakonické Muzeum středního Pootaví. Naštěstí se téměř okamžitě přistoupilo k jeho

záchraně a následné obnově. Rekonstrukce proběhla v letech 2005 – 7 z rozpočtu Jihočeského kraje, za finančního příspěvku programu Evropské unie Interreg III A ČR – Rakousko a Programu záchrany architektonického dědictví Ministerstva kultury ČR. Začátkem roku 2008 byl areál mlýna zpřístupněn veřejnosti, a stal se tak základem prvního jihočeského skanzenu Stavby šumavského Podlesí. Díky rychlé a úspěšné pomoci dnes stojí na svém místě, aniž by hrozil jeho bezprostřední zánik, ba dokonce naopak kypí novým, pestrým životem. Ještě téhož roku toto cenné dědictví po zásluze odměnil zapsáním na seznam národních kulturních památek Národní památkový ústav⁵⁰⁾. Samotný mlýn a v první řadě projekt jeho obnovení ocenila odborná porota prestižním oceněním Gloria musaealis v kategorii Muzejní počin roku 2007. Zdá se, že se hoslovickému mlýnu blýská na lepší časy. Jsme to my všichni a především Muzeum středního Pootaví, kdo má plnou moc nad jeho budoucím osudem. Doufám a pevně věřím, že se poučíme ze všech chyb, které tuto ojedinělou památku postihly v minulosti, a že se hoslovickému mlýnu odvděčíme plnou měrou za kulturní bohatství, které nám až do dnešních dnů zachoval.

Závěr

Napadá mě, že je to vlastně zvláštní. Něco kdysi vzniklo a pak žilo. Někdy přežívalo. Někdy zaniklo. Něco pod rukama našich předků vzkvétalo, jiné se bortilo. Něco zůstalo dodnes. Po staletí kolem občas poklidně a občas bouřlivěji plynuly všemožné události, abychom nyní přišli my a tento tok zastavili. Abychom ulovili z víru času zbytky minulosti, které se dají ještě zachránit. A tak lidé na oplátku slouží tomu, co sloužilo předchozím generacím. Život už zmizel, teď jde o to uchovat pozůstatky současnosti i našim potomkům. Chodíme pak v posvátné úctě a našlapujeme zlehounka, abychom snad kouzlo neporušili a poklad nezmizel, vdechujícíe přitom historii s příchutí konzervačního nátěru. Asi je to tak správně. Vytvořit, používat, nechat dožít, nabalzámovat, uschovat.

V Hoslovicích je tomu trochu jinak. I zde skončily dějiny. Ale minulost je nám všude v patách. Žije tu. Novým, jiným životem, avšak žije. Tady nevdechujeme historii my. Tady vdechuje ona nás. Bezděky se stáváme její součástí. Není zavřena za sklem a ohraničena přísnými provazy, nejsme jen diváky v staříckém biografu. Vstupujeme do ní a necháváme se omámit závanem věcí dávno minulých. Po dvorku stále běhá koza, rozpustilá voda naráží na lopatky mlýnského kola, kamna jsou roztopena, na plotně se vaří polévka v hrnci z předminulého století, na záhumenku se ohání kosa. Po setmění v světnici poblikávají petrolejové lampy a ozývá se čilý hovor. Jen k tomu všemu přibyla dávka opatrnosti. Užívat, ale nezničit. Chránit, ale nenechat umřít.

Během své práce jsem postupně získávala další rozměr, jenž mi bránu do hlubin času otevíral ještě více do široka. Byly jím příběhy lidí, kteří v jeho zdech prožili své osudy. S každým novým detailem mi přirůstali více k srdci. A tak když jsem se několikrát účastnila družných setkání v hoslovickém mlýně, nejednou mi na mysli vytanula otázka, co by tomu všemu asi řekli oni. Rozšafní páni otcí a starostlivé panímámy, bedliví mleči i rozverní krajánci. Jak by se divil mlynář Zdych, kroutil hlavou jeho nástupce Martin a co teprve bratři Harantovi, vyhnali by nás s vidlemi v ruce jako nevíтанé hosty v druhé polovině minulého století? Snad by neměli důvod. Snad by je potěšilo, že by se tu mezi námi mohli cítit alespoň trochu jako za starých dobrých časů. Pevně doufám, že ani tato práce by je neurazila.

Poslední majitelé za sebou zametli téměř dokonale všechny stopy, a tak jsem se, rozhodnuta odhalit taje historie hoslovického mlýna, musela nejprve vydat do houštin středověku. Poznatků, které odtud přináším, není sice mnoho, ale přesto se mi podařilo učinit alespoň první krůčky k poznání toho, co přinesla voda a odnesl čas.

Ani další cesty nepostrádaly řadu nástrah. Snažila jsem se jim však po celou dobu čelit a udržet se v uctivé vzdálenosti od jakýchkoliv neobjektivních postojů ke zkoumaným

skutečností. Navzdory tomu považují za důležité připomenout, že na každou, byť zdánlivě zcela zřetelnou a nespornou informaci, se dá vždy pohlížet z mnoha různých úhlů. Proto je možné, že se v budoucnu objeví přesnější a důvěryhodnější výklad popisovaných událostí. Nicméně zatím nezbývá než spokojit se s doposud zjištěným.

Vodní mlýn v Hoslovicích stál na svém místě již v pol. 14. stol., což jej staví do čela nejstarších dochovaných vodních mlýnů na našem území. Zpočátku ho vlastnil řád křižovníků s červenou hvězdou, později se stal součástí strakonického panství johanitů a byl jí pak až do zániku velkostatku v pol. 19. stol. Ač se nejednalo o dominikální, ale poddanský mlýn v dědičném držení, těšil se řadě úlev a výsad. Existence části dodnes stojící budovy v daném místě je nesporně doložena mezi lety 1568/1569. Od poč. 17. stol. byl mlýn až na kratší časové přestávky v držení tří mlynářských rodů - Řáhů, Hradeckých a Harantů, do jejichž rukou se dostal koupí r. 1829. Díky netradičnímu, izolovanému způsobu života posledních dvou generací majitelů se mlýn i jeho zařízení dochovaly v podobě z konce 19. stol. Stáří objektu i celkový historický vývoj činí z památky vedle technického unikátu také cenné kulturní dědictví.

Možná se tato práce pro příště stane inspirací k dalšímu výzkumu. Své první využití začala nacházet již během vlastního bádání zejména k účelům informační a publikační činnosti Muzea středního Pootaví. Ani její nynější podoba by neměla zůstat konečnou. Ráda bych se dané tématice věnovala i nadále.

Poznámkový aparát

- 1) NA, fond ŘKř, inv. č. 278, 7.9.1352, Praha
- 2) ...Nikolaus Kossorzs de Nyhossouicz...
- 3) ...Hoslowicz...
- 4) ...et Zdychone molendinatorer qui de molendino et hereditate sedecim grossos...solere debent... Zajímavé je, že tato částka je výrazně nižší než poplatky odváděné ostatními poddanými (většinou se jednalo o 88 grošů), což dokazuje výsadní postavení mlynářského řemesla ve vrcholném středověku. Mlynáři v té době bývali dokonce často svobodníky, nicméně tato praxe není příliš častá u řádového majetku.
- 5) NA, Řkř 1, inv. č. 292, 8.5.1356, Praha
- 6) Tento fakt je potvrzen i předním odborníkem na dějiny mlynářství a sekyrnictví v Čechách, panem Lud'kem Štěpánem. Je možné, že by se prvenství hoslovického mlýna dalo vztáhnout nejen také na území Moravy, ale i celé střední Evropy. Nevěnovala jsem však této skutečnosti doposud hlubší bádání, a proto se raději budu prozatím držet střízlivější možnosti.
- 7) NA, fond Jo, sign.: Jo LV Extr. 20 b , inv. č. 2712, 28.8.1430, neurčeno
- 8) Vzhledem k známému požáru Pražského hradu r. 1541, kdy téměř celé desky podlehly zkáze, se tento původní zápis (pokud byl opravdu realizován) nedochoval.
- 9) ...a na Martinowi mlynarzy jenz plati uroku swatogirzskeho dwa a cztyrzidczeti grossuow a tolikez o swatem hawle, a k tomu take osmero kur, a ssesst peniez za syr a zawaycze...
- 10) dnes Slaník
- 11) SVOBODA, M. *Majetek johanitského řádu v Čechách ve 12. - 16. století* (dizertační práce) [online] Dostupné z URL: http://is.muni.cz/th/23741/ff_d/
- 12) Hoslovický mlýn se nachází v blízkosti města Strakonice, jehož historie je již od 13. století úzce spojena s řádem johanitů (maltézských rytířů, rytířů řádu sv. Jana). Nacházela se zde jedna z jejich nejvýznamnějších komend, v období husitských nepokojů sem bylo z Prahy dokonce přestěhováno i sídlo velkopřevorství (bylo zde až do r.1694). Proto také dějiny zkoumaného mlýna úzce souvisí s tímto řádem a velkostatkem, který z jejich držav později vznikl.
- 13) Ke strakonickému johanitskému panství patřila po celou dobu jen část vsi Hoslovice, zbývající podíl náležel původně k panství němčickému, později pak volyňskému.
- 14) K tomuto roku se vztahuje nejstarší dochovaný urbář strakonického johanitského panství, ve kterém je uvedena ves Hoslovice.

- 15) NA, fond ŘKř, inv. č. 551, 25.1.1526, Budín
- 16) SVOBODA, M. *Majetek johanitského řádu v Čechách ve 12. - 16. století* (dizertační práce) [online] Dostupné z URL: http://is.muni.cz/th/23741/ff_d/
- 17) Výzkum byl z pověření MSP ve Strakonících proveden Dendrochronologickou společností, a to zatím celkem dvakrát. Výsledky obou expertíz jsou přístupné v internetové databázi této společnosti. Dostupné z URL:
<http://www.dendrochronologie.cz/databaze?stext=hoslovice&kde=1&search=Filtrovat>
- 18) Celkem se jedná o tři pozemkové knihy, uložené v SOA v Třeboni:
SOA Třeboň, fond VS, I. Knihy, sign. : II-XVIII-6, inv. č.: 279
SOA Třeboň, fond VS, I. Knihy, sign.: H-XVIII-31, inv. č.: 304, fol. 14
SOA Třeboň, fond VS, I. Knihy, sign.: H-XVIII-61b, inv. č.: 335, fol. 26
- 19) Dle přesné transkripce Markovi Rziahovi, tj. Řáhovi nebo Říhovi – vzhledem k faktu, že ještě ve 20. stol. bylo pro mlýn užíváno označení řáhovský, jsem se ve své práci přiklonila k této variantě příjmení
- 20) SOA Třeboň, fond VS, VII. Urbáře, sign.: H-VII-2, inv.č.: 185
- 21) Hoslovický mlýn se řadil k mlýnům poddanským. Patřily tedy poddaným, ti z nich museli odvádět vrchnosti určité dávky, které byly ale prokazatelně nižší než např. u obyčejných rolníků, což vycházelo z tradičně privilegovaného postavení příslušníků mlynářského řemesla.
- 22) SOA Třeboň, fond VS, VII. Urbáře, sign.: H-VII-3, inv.č.: 186
- 23) Odlišnost křestního jména je nejspíše důsledkem znatelné nedůslednosti v jejich užívání, pro tuto dobu naneštěstí typické. Jména Martin a Marek mají navíc téměř shodný původ (obě jsou odvozena od římského boha války, Marta). Vzhledem ke všem okolnostem jsem vyloučila, že by se jednalo o dvě osoby.
- 24) HAAS, A. *Berní rula. Kraj prácheňský I., II.* 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954
- 25) Podle pozemkové výměry na označení osedlého (sedláka) sice zdaleka nedosahoval, berní rula však brala v úvahu také schopnost výdělku, která asi nebyla ve mlýně tak nízká.
- 26) RADIMSKÝ, J., TRANTÍREK, M. *Tereziánský katastr : rustikál. (kraje K-Ž)*. Praha: Archivní správa min. vnitra ČSR, 1966 (Edice berních katastrů českých, moravských, slezských)
- 27) NA Praha, fond TK, fásse, sign.: 2497, inv. č. 750

- 28) *I. vojenské mapování – josefské 1764-1768 a 1780-1783 (rektifikace), 1: 28 800.*
Dostupné z URL:
http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=70&z_width=0&z_newwin=0&map_root=1vm&lang=cs
- 29) Toto číslo popisné platí dodnes.
- 30) SOA Třeboň, fond VS, sign.: E-V-6, inv.č.: 147
- 31) *Databáze datovaných objektů.* Dostupné z URL:
<http://www.dendrochronologie.cz/databaze>
- 32) *Kontrakt Jakuba Haranta na mlýn ráhovský.* MSP Strakonice, dokumentace k NKP vodní mlýn v Hoslovicích
- 33) špice = nářadí k opracování mlecích kamenů
voškrt = základní nářadí k ostření (křesání) mlecích kamenů, opatřené dřevěnou násadou, do které se snadno vyměňovalo želízko, aby mohlo být samostatně zahříváno ve výhni k ostření a zakalení
pemrlice = železná palice s řídce vrubovanými plochami na jedné straně a hustěji na straně druhé, sloužila k rovnání a zdrsnění hladkých částí mlecích ploch kamenů
Převzato z: ŠTĚPÁN, L., URBÁNEK, R., KLIMEŠOVÁ, H. a kol. *Dílo mlynářů a sekerníků II.* 1. vyd. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-257-0015-0
- 34) žejbrovací pytlík = moučný pytel v podobě rukávce z tkané textilie, sloužící k vysévání
Převzato z: ŠTĚPÁN, L., URBÁNEK, R., KLIMEŠOVÁ, H. a kol. *Dílo mlynářů a sekerníků II.* 1. vyd. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-257-0015-0
- 35) Dále to byly: Kateřina (1832), František (1833), Antonín (1836), Anna (1838) a nepojmenované dítě (umřelo brzy po narození – 1843), pravděpodobně ještě před jejich přestěhováním se jim narodil syn Tomáš, pozdější vlastník mlýna, neboť po roce 1829 matriky jeho narození nezaznamenávají. – DA SOA Třeboň, fond Sbirka matrik Jihočeského kraje, Římskokatolická církev, farní úřad Čestice, kniha 9, 11.
Dostupné z URL:
http://digi.ceskearchivy.cz/index_main.php?lang=cs&doctree=1nrcq&id=2944
- 36) NA Praha, fond SK, Prách., inv. č. 209
- 37) ÚAZK, *Císařské otisky stabilního katastru.* Dostupné z URL:
http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/main/cio_main_02_index.html
- 38) dnes Podhoslovičky

- 39) Ta je vyznačena jako spalný objekt. Zřejmě tomu tak, vzhledem ke skutečnosti, že jí mají i zbylé dvě budovy, nebylo kvůli doškové krytině, nýbrž patrně z důvodu celodřevěné (nebo alespoň z velké části dřevěné) konstrukce, což poukazuje na pozdější částečnou přestavbu tohoto hospodářského stavení.
- 40) *II. vojenské mapování – Františkovo 1836-1852, 1: 28 800*. Dostupné z URL:
http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=70&z_width=0&z_newwin=0&map_root=2vm&lang=cs
- 41) Jan Harant nar. 17.4.1857 – DA SOA Třeboň, fond Sbírká matrik Jihočeského kraje, Římskokatolická církev, farní úřaf Čestice, kniha 11. Dostupné z URL:
http://digi.ceskearchivy.cz/index_main.php?lang=cs&doctree=1nrcq&id=2944
- 42) SokA Strakonice, fond ONV Strakonice, Spisy k vodním knihám, sign.: XI^a13/79
- 43) Tato nivelizační skoba se na návodní zdi mlýna dochovala, při rekonstrukci budovy byla ale bohužel omylem zakryta omítkou, takže v současnosti není patrná.
- 44) SokA Strakonice, fond ONV Strakonice, Vodní knihy, inv. č.: 614
- 45) SokA Strakonice, fond ONV Strakonice, Spisy k vodním knihám, sign.: XI^a13/79
- 46) *Pozůstalostní listina Marie Harantové*. MSP Strakonice, dokumentace k NKP vodní mlýn v Hoslovicích
- 47) *Dopis na finanční ředitelství z 25.7.1924*. MSP Strakonice, dokumentace k NKP vodní mlýn v Hoslovicích
- 48) č. rejstř.: 23082/3-5968
- 49) *Seznam nejohroženějších a nevyužívaných nemovitých památek v České republice*. Státní Ústav památkové péče. Odborné a metodické publikace, svazek 24. 2., rozš. vyd. Praha: Nakladatelství Jalna, 2001. ISBN 80-86234-23-1 Dostupné z URL:
http://muff.uffs.net/skola/muzeo/pamatkova_pece/seznam-ohr-pam-2001.pdf
Seznam nejohroženějších a nevyužívaných nemovitých památek v České republice. NPÚ, ústřední pracoviště. Odborné a metodické publikace, svazek 30. 1. vyd. Praha: NPÚ, ústřední pracoviště, 2005. ISBN 80-86234-70-3. Dostupné z URL:
<http://www.npu.cz/prur/download/pp/>
- 50) Nařízení vlády č. 170/2008 ze dne 28. dubna 2008 o prohlášení některých kulturních památek za národní kulturní památky, id. č. : 2008170

Seznam použitých pramenů a literatury

Zkratky:

DA – digitální archiv
inv. č. – inventární číslo
Jo – řád johanitů
MSP – Muzeum středního Pootaví
NA – Národní archiv
NKP – národní kulturní památka
NPÚ – Národní památkový ústav
ONV – okresní národní výbor
Řkř – řád křižovníků s červenou hvězdou
sign. - signatura
SOA – státní oblastní archiv
SokA – státní okresní archiv
ÚAZK – Ústřední archiv zeměměřičství a katastru
VS – velkostatek Strakonice

Prameny:

a) Archivní prameny

- 1) NA, fond Řkř 1, inv. č. 278, 7.9.1352, Praha
- 2) NA, fond Řkř 1, inv. č. 292, 8.5.1356, Praha
- 3) NA, fond Jo, sign.: Jo LV Extr. 20 b , inv. č. 2712, 28.8.1430, neurčeno
- 4) NA, fond Jo, sign.: Jo LV Extr. 25 , inv. č. 2717, 25.5.1457, neurčeno
- 5) NA, fond ŘKř, inv. č. 551, 25.1.1526, Budín
- 6) NA Praha, fond TK, fasse, sign.: 2497, inv. č. 750
- 7) NA Praha, fond SK, Prách., inv. č. 209

- 8) SOA Třeboň, fond VS, I. Knihy, sign. : II-XVIII-6, inv. č.: 279
- 9) SOA Třeboň, fond VS, I. Knihy, sign.: H-XVIII-31, inv. č.: 304, fol. 14
- 10) SOA Třeboň, fond VS, I. Knihy, sign.: H-XVIII-61b, inv. č.: 335, fol. 26
- 11) SOA Třeboň, fond VS, VII. Urbáře, sign.: H-VII-2, inv.č.: 185
- 12) SOA Třeboň, fond VS, sign.: E-V-6, inv.č.: 147

- 13) DA SOA Třeboň, fond Sběrka matrik Jihočeského kraje, Římskokatolická církev, farní úřad Čestice, kniha 9, 11. Dostupné z URL:
http://digi.ceskearchivy.cz/index_main.php?lang=cs&doctree=1nrcq&id=2944

- 14) SokA Strakonice, fond ONV Strakonice, Vodní knihy, inv. č.: 614
- 15) SokA Strakonice, fond ONV Strakonice, Spisy k vodním knihám, sign.:
XI^a13/79

- 16) MSP Strakonice, dokumentace k NKP vodní mlýn v Hoslovicích

b) Edice

- 1) HAAS, A. *Berní rula. Kraj prácheňský I., II.* 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1954
- 2) RADIMSKÝ, J., TRANTÍREK, M. *Tereziánský katastr : rustikál. (kraje K-Ž).* Praha: Archivní správa min. vnitra ČSR, 1966 (Edice berních katastrů českých, moravských, slezských)

c) Mapy a plány

- 1) *I. vojenské mapování – josefské 1764-1768 a 1780-1783 (rektifikace), 1: 28 800.*
Dostupné z URL:
http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=70&z_width=0&z_newwin=0&map_root=1vm&lang=cs
- 2) *II. vojenské mapování – Františkovo 1836-1852, 1: 28 800.* Dostupné z URL:
http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=70&z_width=0&z_newwin=0&map_root=2vm&lang=cs
- 3) *III. vojenské mapování - Františko-josefské 1877-1880 (Čechy), 1: 25 000, 1: 75 000.* Dostupné z URL:
http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=3vm
- 4) ÚAZK, *Císařské otisky stabilního katastru.* Dostupné z URL:
http://archivnimapy.cuzk.cz/cio/data/main/cio_main_02_index.html
- 5) SokA Strakonice, fond ONV Strakonice, Spisy k vodním knihám, sign.: XI^a13/79

d) Databáze a seznamy

- 1) *Databáze datovaných objektů.* Dostupné z URL:
<http://www.dendrochronologie.cz/databaze>
- 2) *Seznam nejohroženějších a nevyužívaných nemovitých památek v České republice.* Státní Ústav památkové péče. Odborné a metodické publikace, svazek 24. 2., rozš. vyd. Praha: Nakladatelství Jalna, 2001. ISBN 80-86234-23-1 Dostupné z URL:
http://muff.uffs.net/skola/muzeo/pamatkova_pece/seznam-ohr-pam-2001.pdf
- 3) *Seznam nejohroženějších a nevyužívaných nemovitých památek v České republice.* NPÚ, ústřední pracoviště. Odborné a metodické publikace, svazek 30. 1. vyd. Praha: NPÚ, ústřední pracoviště, 2005. ISBN 80-86234-70-3. Dostupné z URL:
<http://www.npu.cz/prur/download/pp/>
- 4) *Nemovité památky.* NPÚ. Dostupné z URL:
<http://monumnet.npu.cz/pamfond/hledani.php>
- 5) *Světové dědictví, NKP, chráněná území.* NPÚ. Dostupné z URL:
<http://monumnet.npu.cz/chruzemi/hledani.php>

Literatura:

- 1) ŠTĚPÁN, L., URBÁNEK, R., KLIMEŠOVÁ, H. a kol. *Dílo mlynářů a sekerníků v Čechách II*. 1. vyd. Praha: Argo, 2008. ISBN 978-80-257-0015-0
- 2) ŠTĚPÁN, L., KŘIVANOVÁ, M. *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách* 1. vyd. Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-254-2
- 3) SVOBODA, M. *Majetek johanitského řádu v Čechách ve 12. - 16. století* (dizertační práce) [online] Dostupné z URL: http://is.muni.cz/th/23741/ff_d/
- 4) LECHŠTINA, J. Nevzít kůrku chleba. *Hospodářské noviny*. 42/2004, příloha Víkend

Seznam příloh

- 1) Budova mlýnice po a před rekonstrukcí
- 2) Světnice po a před rekonstrukcí
- 3) Stodola po a před rekonstrukcí
- 4) Listina z roku 1352 s první zmínkou o hoslovickém mlynáři
- 5) Karel, císař římský a král český, potvrzuje předešlou dohodu
- 6) Výsledky dendrochronologického průzkumu provedeného při rekonstrukci mlýna v letech 2004 až 2008
- 7) Nejstarší zápis v pozemkové knize z roku 1620
- 8) Hoslovický mlýn na prvním vojenském mapování
- 9) Podhoslovičky ve světle indikačních skic
- 10) Kontrakt Jakuba Haranta na hoslovický mlýn – 1829
- 11) Vodní kniha z roku 1907
- 12) Plán hoslovického mlýna přiložený k vodní knize z roku 1907
- 13) Vojenská knížka Františka Haranta
- 14) Článek Nevzít kůrku chleba

Příloha č.1: Budova mlýnice po a před rekonstrukcí

Příloha č.2: Světnice po a před rekonstrukcí

Příloha č.3: Stodola po a před rekonstrukcí

Příloha č.4: Listina z roku 1352 s první zmínkou o hoslovickém mlynáři (NA Praha)

Příloha č.5: Karel, císař římský a král český, potvrzuje předešlou dohodu (NA Praha)

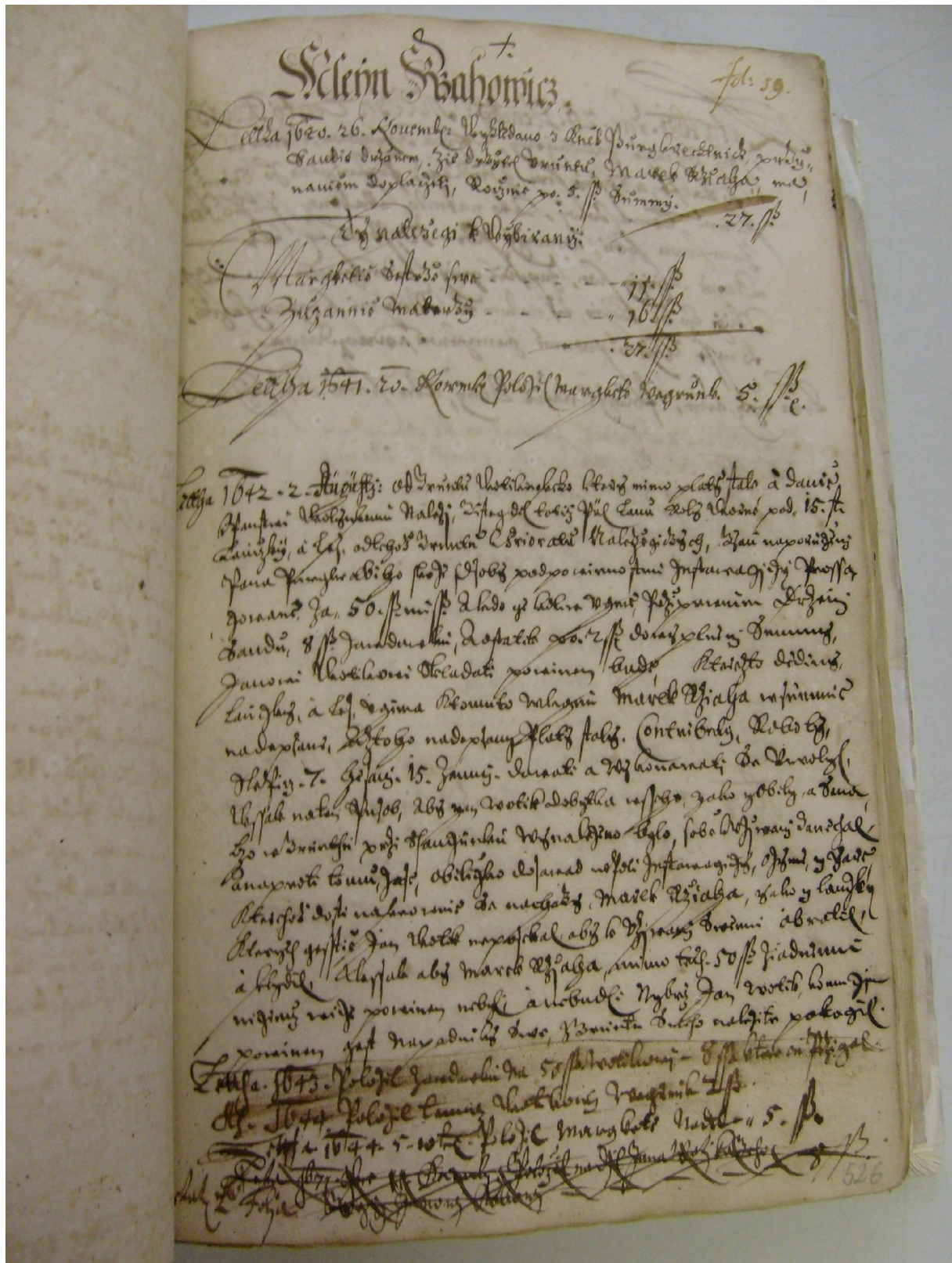

Příloha č.6: Výsledky dendrochronologického průzkumu provedeného při rekonstrukci mlýna v letech 2004 až 2008 (www.dendrochronologie.cz)

Číslo	Obec	Objekt	Specifikace	Konstrukce	Rok smýcení	Typ konstrukce
712	Hoslovice	mlýn	čp. 36	roubení světnice	?	srub
713	Hoslovice	mlýn	čp. 36	strop patra sýpky	1568/69	strop
714	Hoslovice	mlýn	čp. 36	strop světnice	1859/60	strop
715	Hoslovice	mlýn	obytná budova a mlýnice	krov	?	krov
716	Hoslovice	mlýn	obytná budova a mlýnice	mlýnské složení	1820/21	mlýnské složení
717	Hoslovice	mlýn	obytná budova a mlýnice	povalový strop srubu	1841	strop
718	Hoslovice	mlýn	obytná budova a mlýnice	srub - 1.patro	1840/41	srub
719	Hoslovice	mlýn	obytná budova a mlýnice	srub zazděný	?	srub
720	Hoslovice	mlýn	stáj	krov	1809/10	krov
721	Hoslovice	mlýn	stáj	krov	1830	krov
722	Hoslovice	mlýn	stodůlka	krov	1831/32	krov

Příloha č.7: Nejstarší zápis v pozemkové knize z roku 1620 (SOA Třeboň)

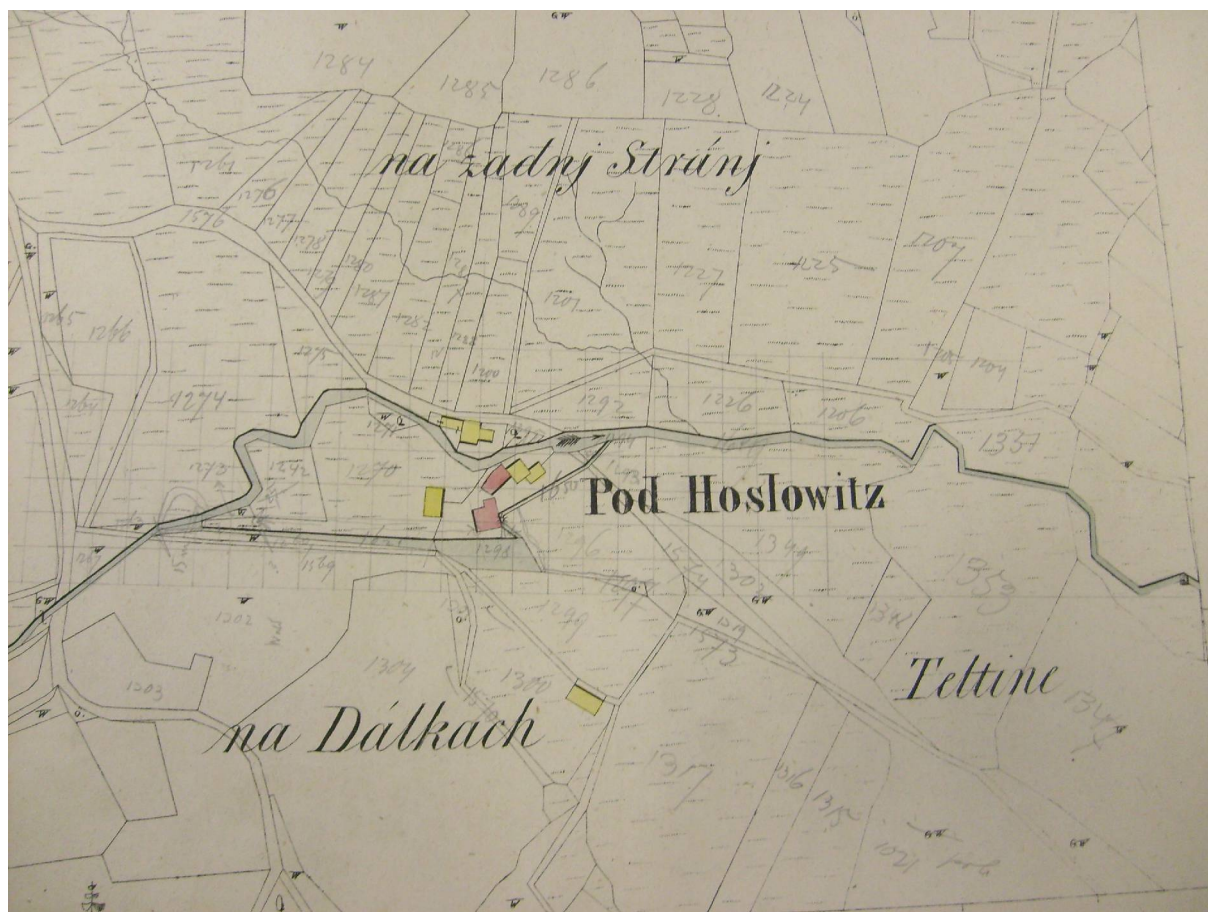

Příloha č.8: Hoslovický mlýn na prvním vojenském mapování (www.oldmaps.geolab.cz)

Příloha č.9: Podhoslovičky ve světle indikačních skic (NA Praha)

Příloha č.10: Kontrakt Jakuba Haranta na hoslovický mlýn - 1829 (MSP Strakonice)

Jakuba Haranta na hospoušský mlýn v obci Hoslovice
 v území pod (městským) č. 36 letiště.

Leto 1829 dne 30. Májě stala se manželé Jan a Barbora
 Hradčický manželé jakžto prodávajícími stary jich,
 a Jakubem Harantem sečlátem v vsi Lhůbky (č. 17) parostri
 Českého království jakžto kupujícími stary mlýna na sledování doberovské
 a sušického mlýna s kupujícími smlouva.

První: Prodávající a kupující smlouvy. Kontraktu již smlou-
 věčně prodaly Jan a Barbora Hradčický manželé ten jim
 dle výpisu od 29. prosince 1828, obce při náležející gruntový
 mlýn v stěna při tom samém se vynacházející smlouva granta-
 ma tak jak to koupce vykaže se smlouva
 a příslušnostem podobně a smlouva, pak 1. smlouva podobně
 1. Spáči, 1. včerstom, 1. korniči, 1. Dláben, 3. Lhůbky, 2. zborovské,
 2. Městy, a 2. Lofem. Jakubem Harantem k jeho budoucímu
 dedičnému užívání a náležitosti na tímto mlýnu smlouva
 doberovské umluvenou na 1000 fr. Lhůbky, pravím jednom tisíc
 set set slabých Lhůbky.

Za druhé: Kupce přivstoupujícího hospodáře k nad-
 řízení smlouvy p. r. 1000 fr. Lhůbky následně ugovarit. Lhůbky:

a) dle dluhového výpisu od 24. června 1824 Hradčickým manželé
 smlouvy Jan a Barbora 240 fr. Čm.

b) dle dluhového Průběhu od 30. Májě 1828
 Hradčickým manželé smlouvy stary jich smlouvy
 jakžto roku 1831 výpisu k stary jich 380 fr.
Lhůbky 520 fr. Čm.
Summa

c) Smlouva při uzavření přiborního kontraktu smlouvy smlouvy
 smlouvy Jakub Harant k stary jich prodávajících Jan
 a Barbora Hradčický manželé smlouvy 1080 fr.
 a smlouvy doberovské smlouvy smlouvy smlouvy smlouvy
 předstali pára gruntový. Summa 1000 fr. Čm.

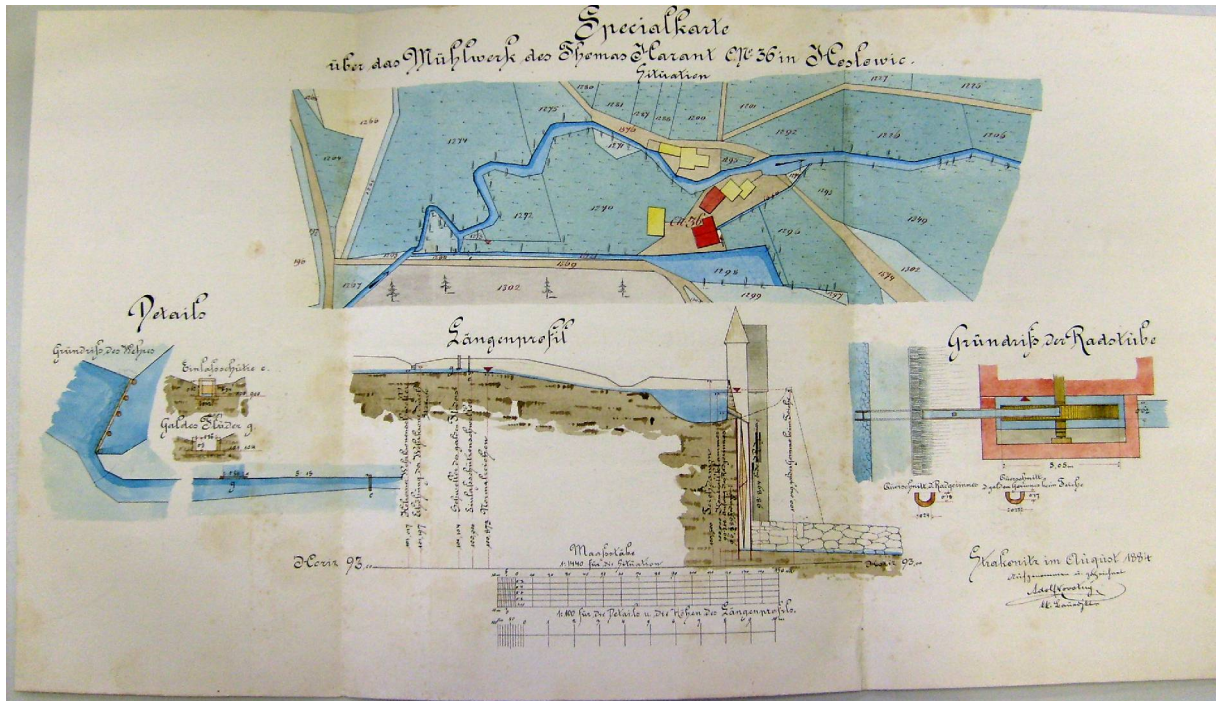

Příloha č.11: Vodní kniha z roku 1907 (SOKA Strakonice)

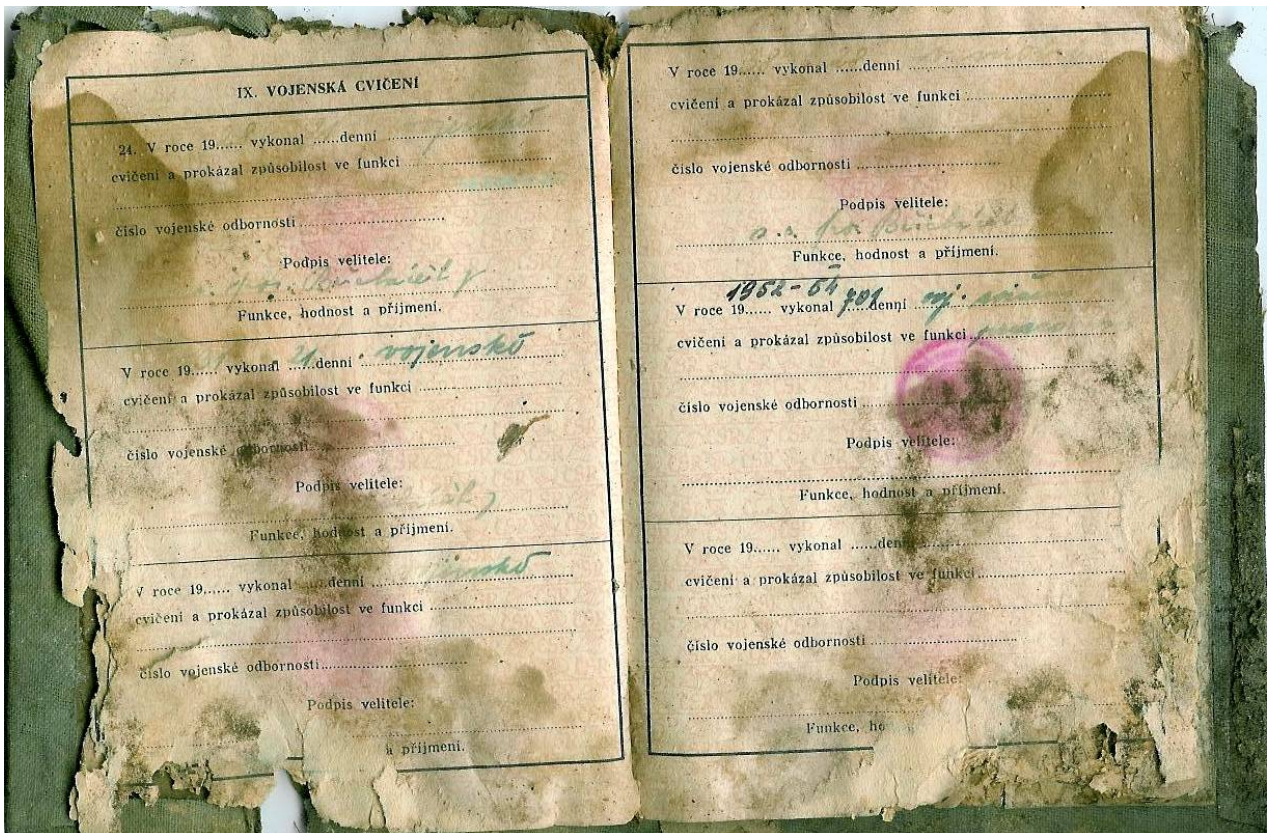
Číslo položky — Rost- Zahl 1.	Poznamenání osady, vody, držitele, spolčenstva vodního, mapy vodopisné — Bezeichnung des Ortes, Gewässers, des Besitzers, der Wassergenossenschaft, der Wasserfarte 2.	Užívání vody a zařízení k tomu čísel — Wasserbenützung und bezügliche Anlagen 3.
79.	<p>Úbec: Hostovice. Voda: Potok Hostovický Držitel: František Horant, ma- jitel mlyny čp. 36 v Ho- stovicích. Mapa vodopisná: 136/99.</p>	<p>Mlýn čp. 36 v Hostovicích leží při mlynské stoučce čp. 762i kováči u mlyna malou nádrž vodní čp. 1298, ve- sta zdymáče dle zápisu 3:30 m hloubky v ná- di protoka Hostovického zřezaném. V vzdálenosti 25 m od zápisu nalézá se v levém břehu strouhy mlynské jalový ohráděný ky 0.860 m široký a pod ním se nalézá 5.76 m se mlynské stoučky upraveno sponičecí stavidlo o ro. šířce 0.42 m a výšce 0.34 m. Z nádržky vede 0.24 m široká a 0.18 m hluboká ko- ryto na vodu kolo zařízení na vodu, ohráděný to kolo je 0.62 m široké a měří 5.05 m průmě- ru; průměrné koryto uzavírá stavidlem. Němco na východním konci nádrže nalézá se ja- lové koryto 0.22 m široké a 0.17 m hluboké, koryto výška dovolená naplnit nádrž se stanoví, mže to voda bude odpadující stoučky ku porouchání koučce čp. 1296; pro případ svodu a vodu stoučky pro lona 1296 do mlynské strouhy pod mlynem. Uvedeným vodorovným koletem železným je jedná mlyns- ká stoučka. Vodní zařízení mají následující čísla: 1) Kroužení skob u mlyna . . . . . 100 000 2) počátek koryta s nádrží . . . . . 99 261 3) jalové koryto na výš. kroužení nádrže . . . . . 100 049 4) prah stavidla sponičecího . . . . . 100 900 5) prah jalový v levém břehu strouhy . . . . . 101 104 6) dřevěný prah železný . . . . . 101 017 7) kámen u jezru vyrovnaný . . . . . 101 197 8) normalizací . . . . . 100 873</p>

Příloha č.12: Plán hoslovického mlýna přiložený k vodní knize z roku 1907 (SOkA Strakonice)

Příloha č.13: Vojenská knížka Františka Haranta (MSP Strakonice)

Příloha č.14: Článek Nevzít kůrku chleba (Hospodářské noviny)

Pražský fotograf Jaroslav Guth koupil chalupu vedle hoslovického mlýna před pětadvaceti lety. Jeho sousedé Karel a František Harantovi ho od počátku fascinovali. "Vyzvorovali si na totalitní moci, aby je nechala žít jako robinzony na ostrově uprostřed rudého moře," říká. "Státu neodvedli jedinou korunu na daních. Neměli občanku, neměli peníze, nikdy nechodili nakupovat do obchodu. Jen petrolej na svícení a sůl dostávali od příbuzných. To jediné si nedokázali vyrobit."

Vzpouza nemluví

Žít samotářsky, vyvarovat se jakéhokoliv styku s úřady, nedbat nařízení a zákonů. Tuhle pasivní rezistenci se bratři Harantové naučili od otce za protektorátu. Mlýnářská rodina s devíti dětmi nikdy neplnila povinné válečné dodávky státu. V době přidělového systému odmítli přijmout potravinové lístky i šatenky. Již tehdy říkali: Od nikoho nic nechceme a také nikomu nic nedáme.

Tenkrát to ale ještě nemysleli tak doslova. Po celou válku jezdili do hoslovického mlýna rolníci ze Strakonicka i Vimperska. Harantové jim načerno mleli skrovné zbytky obilí, jež se sedlákům podařilo zatajit před protektorátními úřady.

"Starý pan Harant byl nemluva, pořád zamračený," vzpomíná Milan Roučka, který se do Hoslovic přiznal po válce.

"Nejmladší Karel byl po otci. Ti dva spolu uměli mlčet. Asi proto odkázal pan Harant mlýn i celé hospodářství Karlovi.

František tam s ním pak zůstal na výminku."

Starý mlýnář i mlýnárka zemřeli krátce před komunistickým pučem. Hospodářství, které třicetiletý Karel a o patnáct let starší František převzali, bylo s mlýnem a šestnácti hektary polí nejbohatší v jinak chudické vesnici.

Čím větší chudoba, tím větší závist a chuť zmocnit se cizího. Komunističtí vyvlastňovatelé obcházeli kolem Harantova mlýna hned pár dní po převratu.

Mlýnáři se k nim chovali, jako by byli vzduch. Nepustili je ani na dvůr. Když za nimi přišli na pole, Harantové se otočili zády a dál obraceli seno. Předseda místního národního výboru psal na okres: "Nerespektují členy MNV ani nikoho jiného. Při jednání o vstupu do JZD neodpovídají, takže není s nimi možné tuto otázku řešit."

Pozvali je na zemědělský odbor ONV do Vimperka. Přijeli, ale po prvních slovech tajemníka opustili místnost.

V roce 1952 byli bratři Harantové v Hoslovicích ze sedláků jediní, kdo nevstoupil do JZD. Jejich pozemky se ocitly uprostřed družstevních lánů. Když jednou kydali hnůj na pole, přijeli členové SNB. Obklopili je a vyzvali, aby opustili pozemek, na němž již mají družstevníci zaseto. Karel i František mlčeli a rozhazovali hnůj. Když kus páchnoucí mrvy dopadl na vyleštěnou holinku esenbáka, oba mlýnáře zatkl s tím, že zaútočili na veřejného činitele.

Co s bratry, stojícími "mimo lidovou demokracii"? Okresní akční výbor ve Vimperku je poslal na převýchovu k pětépákům do Komárna. "Byl tam s nimi jeden šlechtic z Němčic," vzpomíná Milan Roučka. "Ten mi vyprávěl, že Harantové odmítali pracovat jinak než dohromady. Když je chtěli roztrhnout, lehli si na beton a nic s nimi nesvedli."

Až do jakéhokoliv utrpení

Když je v roce 1954 propustili od černých baronů, Harantové odmítli náhradní půdu za pozemky, jež jim JZD zatím vyvlastnilo. Dál pásli krávy a sušili seno na zděděných polích, ignorovali výzvy úřadů, nepřejímali poštovní zásilky, nechodili k volbám. To si bolševická moc nemohla nechat líbit.

Na jaře 1955 odvezli Karla a Františka do vazby. Prokurátor je obvinil hned z několika majetkových a hospodářských zločinů. Oba odmítli vypovídat a cokoliv podepsat. "Zákony uznávám jediné tenkrát, když je to pravda, nikomu jsem nic neudělal a chci mít od všeho pokoj," prohlásil podle dochovaných protokolů Karel.

Rozzuřený prokurátor přikázal prozkoumat jejich duševní stav. V posudku lékaři detailně popisují, že Karel vyšetření promyšleně sabotoval. Na otázku, zda se cítí zdravý, odpověděl: "Jsem zdravý a nemuseli mne brát z domova. Jen jsem pracoval na hospodářství, které mám po rodičích." Pak již jen "mlčel, odvracel tvář, hrál si s prsty, vybíral si špínu zpod nehtů." Na další pokusy znalce vynutit z něho odpověď, pronesl: "Já jsem si vás sem, pane doktore, nezval."

František se choval přístupněji, byl labilnější. Když se ho znalec snažil rozpovídat, stále opakoval: "Prosím vás odpusťte mi to, ale nevyptávejte se mne." Chvilími i slzel, ale - neodpověděl.

Experti nakonec usoudili, že bratři netrpí psychickou chorobou. Jejich mlčení popsali jako "účelovou reakci, kterou se snaží vyhnout nepřijemné situaci". Přesto soud v červenci 1955 zbavil Karla a Františka svéprávnosti pro duševní poruchu. Ve zdůvodnění rozsudku předsedající uvedl: "Odmítají kladný postoj ke společnosti, třebaže jim vzniká škoda na majetku, na svobodě nebo jakéhokoliv jině utrpení. Oba v důsledku toho tak nápadného postoje, při dnešním společenském zřízení a nazírání, nemohou plnit své záležitosti."

Soud se potom pokusil ustavit oběma bratrům z řad jejich početných sourozenců opatrovníka. Ten měl na Karla a Františka dohlížet a spravovat jejich majetek.

Harantovská krev se ale vzbouřila. Všichni sourozenci pod různými záminkami odmítli. Jejich bratr Václav prohlásil před soudem: "Moji bratři se ničím neprovinili. Spíš věřím tomu, že se na těchto nešťastných lidech, zvláště citově založených, někdo osobní záští provinil."

Od jedné ze sester se zase soudu vrátila nerozlepená předvolánka, na jejíž obálku napsal manžel: "Moje žena trpí nervovou chorobou. Karel a František jsou zdraví, mají smysly pohromadě, snad nepotřebují chorobnou opatrovnici."

Důsledný odpor, tak ojedinělý v padesátých letech, vzbudil dohady, že celá rodina Harantů je příbuzná s odbojným šlechticem Kryštofem Harantem z Polčic a Bezdruzic. Autorka jeho životopisu Marie Koldinská to ale vylučuje: "Z šlechtického rodu tehdy nikdo nemohl klesnout tak nízkou a žít se jako mlýnář."

Zavřete je do blázince!

Po pěti letech bezradných pokusů najít opatrovníka se uvolil dohlížet na bratry tehdejší předseda MNV Hoslovice a člen JZD Tomáš Hájek. Harantové se k němu chovali, jako by neexistoval. Rok co rok kosili a sušili seno na jezeďáckých loukách. Když jim ho družstevníci odvezli, začali znovu.

V červnu 1962 Harantové vykáceli deset metrů dřeva z části státního lesa, která jim dřív patřila. Veřejné bezpečnosti došla trpělivost. Strakonický náčelník navrhl okresnímu prokurátorovi zavřít bratry do ústavu pro duševně choré. Každého v jiném

koutě země.

Prokurátor žádal nové prozkoumání duševního stavu Harantů. Soud Tomáši Hájkovi uložil, aby "opatrovance přiměl k provedení vyšetření." Zoufalý Hájek soudci odepsal: "S vyšetřením úplně souhlasím, ale soud upozorňuji, že jmenovaní nikam dobrovolně nepůjdou, s nikým nejednají, zvláště ne se mnou. Navíc upozorňuji, že Harantové jsou chytřejší než já." Pak se stalo něco zvláštního. Rada místního národního výboru v Hoslovicích napsala prokurátorovi: "Až na další navrhneme ponechat sourozence Harantovy v jejich osamělém životě, dokavad by neohrožovali další okolí, i když jejich hospodářství pro veřejnost ničeho nepřináší." Po delším váhání prokurátor odpověděl, že na návrhu náčelníka OVB netrvá. Probudil se v hoslovických komunistech zasutý duch vesnické pospolitosti? Nebo se v nich přece jen ozvaly výčitky svědomí? Varoval někdo Karla a Františka, že by se mohli ocitnout v blázinci, z něhož by nebylo návratu? Každopádně, od té doby Haranty nikdo na družstevních polích nespáčil. Stáhli se do mlýna, osévali kamenitý záhumenek, o který JZD nikdy nemělo zájem.

Mlýn jako pevnost

Po svém ústupu bratři důsledně prohlubovali svou izolaci od režimu. Zakázali obci, aby do jejich mlýna zavedla elektřinu a vodu. JZD jim podle zákona uložilo na knížku nějaké peníze za vyvlastněný dobytek. Bratři se jich nikdy nedotkli.

K obživě jim stačil mlýn, nevelké pole, pět kusů krav, koza a pár slepic. "Bylo to naturální hospodářství se vším všudy, žili jako chudá vesnická rodina třicátých let," popisuje fotograf Guth. "Když sklídili obilí, vymlátili ho cepem. Namleli mouku, z níž pak upekli chléb nebo buchty, občas uvařili slepici nebo kuře, pořád chroustali jablka."

Z vymláčené slámy Harantové vyráběli došky na střechu obytné budovy, mlýnice i stodoly. Ještě v osmdesátých letech orali pluhem taženým párem volů. "Když se jim rozbilo kolo od žebříňáku, do večera si udělali nové," vzpomíná Milan Roučka. Nejsložitější bylo udržet v chodu mlýnské zařízení, které nebylo modernizováno od počátku dvacátého století. V sedmdesátých letech jim ztrouchnivěla šest metrů dlouhá hřídel mlýnského kola. "Harantové porazili v lese mohutný smrk a přímo na pasece z něj sekou a dlátem vytesali novou hřídel. Vypadala jako vysoustružovaná," vypráví Roučka.

V roce 1979 se mlýnské kolo zastavilo navždy. "Rozpadla se jim podsejпка - plachta se speciální strukturou, jíž propadávala mouka do násypníků. To již spravit nedokázali," říká Guth. Mouku ale dál mleli - na ručním šrotovníku.

Odloučením od světa a veškerého technického pokroku Harantové zakonzervovali celý mlýn v naprosto autentické podobě z třicátých let. Proto kolem brousili státní památkáři. Bratři je nikdy nepustili dovnitř. Jednou je dokonce hnali s výhrůzkou, že budou střilet.

Po zkušenostech s vyšetřením na psychiatrické klinice Harantové nevěřili ani doktorům. Nikdy nevyhledali lékařskou pomoc. Když si Karel zlomil rameno, nechal se ošetřit od sousedky Jany Hradecké, která pracovala jako zdravotní sestra a znal ji jako malou holku.

"Karel doktora nezavola, ani když v roce 1982 umíral František," vzpomíná Jana Hradecká. "Ke mně ale měli již takovou důvěru, že jsem mohla Frantu svléknout a prohlédnout. Ukázal mi i oteklé přirození. Když zemřel, asi na selhání srdce, Karel u něj seděl celou noc. Ráno otevřel okno, aby vypustil Frantovu duši."

Umrznete jako zvíře

V roce 1986 soud ustanovil za Karlova opatrovníka jeho synovce Vojtěcha Pavlovce. Ten se ale dodnes odmítá o svém strýci s novináři bavit. "Nedivte se mu, vždyť po listopadové revoluci napsal jeden místní plátek, že v hoslovickém mlýně žije naprostý blázen," říká nynější starosta Hoslovic Miroslav Votík.

Ze záznamů v soudním archívu ale vyplývá, že krátce před revolucí dokázal Pavlovec zařídít strýci sociální důchod 775 korun měsíčně. Pavlovec mohl peníze se souhlasem soudu využívat k úhradě potřeb svého chráněnce a zbytek ukládat na vkladní knížku. "Karel se ale o tom nikdy nedozvěděl. Vojta mu mohl sem tam něco přivést, ale musel se tvářit, že nakupuje ze svého. I tak Karel od něj přijal jen to, o co si sám řekl," líčí starosta Votík.

Proč ale Karel Harant setrval v izolaci od státu i po listopadu 1989? Mohl požádat o zrušení rozsudku, který sourozence zbavil svéprávnosti. Věděl vůbec o tom, že padl nepřátelský režim, od něhož se s takovou vůlí a důsledností odstříhl? "Určitě o tom věděl, poslouchal tranzistorák, který mu přinesl Vojta. Ale asi mu už na nějaké satisfakci nezáleželo," myslí si Guth. "Krátce po revoluci jsem mu říkal - tak teď bude všechno lepší i pro vás. Jen se na mě podíval těma krásnýma modrýma očima a odpověděl - jo, už nikdy to nebude jako tenkrát... Pochopil jsem, že myslí dobu před válkou, kdy byl svobodný a plný síly."

Stejně jako o bratra, starala se o Karla v jeho posledních chvílích Jana Hradecká. Přes její naléhání nedovolil, aby k němu přijel doktor. "Po pravdě řečeno, nedovedla jsem si představit, jak tenhle hrdý Pan Mlýnář, který by si nikdy nevzal od státu kůrku chleba, umírá někde v nemocnici."

Když již nemohl kvůli zápalu plic chodit, poprosil Janu, aby dala napít kohoutovi. Našla ptáka zmrzlého. Ukázala ho Karlovi a řekla: "Umrznete tady jako tohle zvíře." "Já nikdy," odpověděl vzdorovitě. Druhý den ho našla, jak leží mrtvý na posteli, s nohama spuštěnými na zem. Oblečený s kloboukem na hlavě.